



Ilmiöpöytä - kohti yhteistä ymmärrystä ja toimintaa

Raportti ilmiöpöydän toteutuksesta vuonna 2023

toukokuussa 2024

Susanna Leimio (toim.), Anne-Marie Haavisto, Minna Veistilä,
Ville Majala, Risto Kuronen, Raisa Valve, Emmi Fjällström, Tuula Carroll,
Joonas Pokkinen ja Salla Juntunen



Päijät-Hämeen
hyvinvointialue

Sisältö

1	Johdanto.....	3
2	Ilmiölähtöinen työskentely ja sen juuret Päijät-Hämeessä.....	3
3	Ilmiöpöytä menetelmänä	5
4	Ilmiöpöydät 2023	5
4.1	Lähisuhdeturvallisuuden heikentyminen	5
4.1.1	Ilmiön valitseminen	5
4.1.2	Ilmiöpöydän osallistujat ja toteutus	6
4.1.3	Tulokset ja jatkotoimet.....	9
4.2	Lasten ja nuorten mielen hyvinvointi koetuksella.....	9
4.2.1	Ilmiön valitseminen	9
4.2.2	Ilmiöpöydän osallistujat ja toteutus	9
4.2.3	Tulokset ja jatkotoimet.....	12
4.3	Hyvinvointitalous	13
4.3.1	Ilmiön valitseminen	13
4.3.2	Tulokset ja jatkotoimet.....	17
4.4	Terveyttä ja hyvinvointia edistävät elintapavalinnat eivät ole kaikille helppoja tai mahdollisia	17
4.4.1	Ilmiön valitseminen	17
4.4.2	Ilmiöpöydän osallistujat ja toteutus	18
4.4.2	Tulokset ja jatkotoimet.....	21
4.5	Haavoittuvassa asemassa olevan osallisuus.....	21
4.5.1	Ilmiön valitseminen	21
4.5.2	Ilmiöpöydän osallistujat ja toteutus	22
4.5.3	Tulokset ja jatkotoimet.....	25
4.6	Taide voimavarana.....	26
4.6.1	Ilmiön valitseminen	27
4.6.2	Ilmiöpöydän osallistujat ja toteutus	27
4.6.3	Tulokset ja jatkotoimet.....	30
5	Ilmiöpöytätyöskentelyn arviointi	31
5.1	Miten lautakuntien jäsenet arvioivat hyötyjä	31
5.2	Ilmiöpöytiin osallistuneiden arvio toteutuksista ja hyödyistä.....	32
6	Yhteenveto ja jatkotoimet	33

1 Johdanto

Ilmiö on näkyvässä ja pinnalla oleva asia. Se herättää huomiota tai keskustelua, ja liittyy usein luonnollisiin tekijöihin ja ihmisen toimintaan. Ilmiöt ovat luonteeltaan kompleksisia, syy-seuraussuhteita monimuotoisia ja vaikeasti avautuvia, ja edellyttävät uudenlaista lähestymistä ja ylisektorista vuoropuhelua. Kompleksiset Ilmiöt voivat kuvata jotain odottamatonta tai epätavallista, mikä herättää kiinnostusta tai tutkimuksen tarvetta. Voidaksemme ymmärtää sitä, mistä ilmiö kertoo ja sen syitä, vaikutuksia ja yleisiä ominaisuuksia, tarvitsemme perehtymistä ilmiön luonteeseen.

Tässä julkaisussa kerromme ilmiöiden kanssa työskentelyyn kehittämistämme toimintamallista, ilmiöpöydästä-menetelmästä, sekä vuonna 2023 toteutetuista ilmiöpöytäkeskusteluista Päijät-Hämeessä. Ilmiöpöytä-menetelmä kehitettiin ja implementoitiin vuosien 2020–2021 osana HuuMa - Päijät-Häme, huumeeton maakunta -hanketta (2019–2021) ja alueellista ehkäisevää työtä sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä. Kehittämistyön ja menetelmän käyttöönoton tarkoituksena oli herättää alueelliset toimijat tunnistamaan ilmiöitä arjessaan, ja tavoitteena vahvistaa edistävän ja ehkäisevän työn tietojohtamista ja tiedolla johtamista.

Hyvinvointialueuudistuksen toteutuessa vuodenvaihteessa 2022–2023 me asiantuntijat, jotka olimme aiemmin kehittäneet ja toteuttaneet ilmiöpöytämenetelmää, siirryimme perustettuun Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ja yhdyspintatyön asiantuntijayksikköön sekä veimme menetelmäosaamisen sinne mennessämme. Seuraavan kerran tartuimme ilmiöpöytämenetelmän toteutukseen, kun hyvinvointialueen Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunta pyysi meiltä perehdytystä käsillä oleviin teemoihin. Lautakunta hyväksyi perehdytysmenetelmäksi Ilmiöpöydän. Se toivoi käsiteltävien asioiden pureutuvan ajankohtaisiin hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ilmiöihin sekä kytkeytyvän tiiviisti alueellisiin hyte-kärkiin¹ ja hyvinvointialueen arvoihin². Lautakunnan kanssa sovimme, että toteutamme vuonna 2023 neljä ilmiöpöytää, joissa tutkitut ilmiöt liittyivät lähisuhteiden väkivaltaan, mielenterveyteen, hyvinvointitalouteen ja terveellisiin elintapoihin.

Kutsuimme lautakunnan ilmiöpöytiin mukaan lautakunnan lisäksi myös asiantuntijoita alueen kolmannelta ja ensimmäiseltä sektorilta sekä kansalliselta tasolta. Tieto onnistuneista ilmiöpöydistä markkinoi itseään, ja järjestimme omat ilmiöpöytänsä myös Asiakas- ja osallisuuslautakunnalle ja kulttuurihyvinvointitoimijoille myöhemmin syksyllä 2023. Juuri joulun alla vielä Sysmän kunnan ehkäisevän työn verkostokin kokoontui ilmiöpöytätyöskentelyyn.

Olemme kirjoittaneet tämän julkaisun yhteiskirjoittamismenetelmällä. Kirjoittajajoukkomme muodostui päijäthämäläisistä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen, yhdyspintatyön ja ehkäisevän työn asiantuntijoista, joita yhdistää ymmärrys siitä, että ilmiölähtöinen työskentely mahdollistaa kompleksisessa maailmassamme paremmin hyvinvointia rakentavan yhteistyön. Vuoden 2023 ilmiöpöytätyöskentelystä vastasivat: Ehkäisevän työn koordinaattori *Susanna Leimio*, ehkäisevän työn asiantuntija *Anne-Marie Haavisto*, asiantuntijalääkäri *Risto Kuronen*, hyvinvointikoordinaattori *Heli Lehtovaara*, yhdyspintakoordinaattori *Ville Majala*, järjestökoordinaattori *Helena Haaja* sekä johtaja *Minna Veistilä*. Tätä julkaisua kirjoittivat myös joissakin toteutuksessa mukana olleet: johtava ravitsemusterapeutti *Raisa Valve* Päijät-Hämeen hyvinvointialueelta, projektisuunnittelija *Emmi Fjällström* ja kehittämisspäällikkö *Tuula Carroll* Sosiaalialan osaamiskeskus Versosta sekä hyvinvointipäällikkö *Saila Juntunen* ja projektipäällikkö *Joonas Pokkinen* Päijät-Hämeen liitosta.

2 Ilmiölähtöinen työskentely ja sen juuret Päijät-Hämeessä

Yksittäisiä ilmiöitä, tai niiden ilmentymiä sekä ilmiöiden luonnetta voidaan hahmottaa osana laajempaa systeemistä ymmärrystä, järjestelmää ja asiakokonaisuutta. Sen tueksi Sitra on kehittänyt

¹ Päijät-Hämeen hyvinvointialue (2023): [Hyte-kärjet yhdistävät Päijät-Hämeen suunnitelmia](#)

² Hyvinvointialuestrategia 2023–2025: [Päijät-Hämeen hyvinvointialue strategia.pdf \(pajatha.fi\)](#)

[Ilmiölähtöisen suunnittelun työkalupakin](#) (2018), joka tarjoaa kuusi työpohjaa kompleksisten yhteiskunnallisten ilmiöiden, kuten syrjäytymisen, eriarvoistumisen, työelämän murroksen ja ilmastomuutoksen, tarkasteluun, tarpeiden ja tavoitteiden määrittelyyn ja ratkaisuvaihtoehtojen tunnistamiseen. Työskentelyvaiheita mallissa on neljä: ilmiön hahmottaminen, ilmiön ymmärtäminen, ratkaisujen suunnittelu ja toimenpanon tukeminen.

Syvennyimme Sitran Ilmiölähtöisen suunnittelun työkaluihin, kun ryhdyimme valmistelevaan Ilmiöpöytäkiertuetta Päijät-Hämeen kuntiin juuri ennen koronapandemian alkamista. Pohtiessamme ja arvioidessamme Ilmiöpöytäkiertueen tarvetta ja mahdollista aihetta, saimme tukea sen toteuttamiseen Kokemuksia lapsiperheiden toimeentulosta ja kulutuksesta -kyselyn (Sosiaalialan osaamiskeskus Verso, 2020) vastauksista. Niissä alueen asukkaiden kokemus tiukoista taloustilanteista lapsiperheiden arjessa tuli voimallisesti läpi. Lapsiperheköyhyys herätti myös asiantuntijoiden kiinnostusta, ja kokeilimmekin ilmiötyöskentelyyn pohjautuvaa teeman käsittelyä monitoimijaisessa Verson päiväkahvit -verkkytyöpajassa kesäkuussa 2020. Työpajassa käyty keskustelu vahvisti kiertueen aiheen olevan ajan hermolla, ja niin Päijät-Hämeen kunnissa vuosina 2020–2021 toteutuneen [Ilmiöpöytäkiertueen](#) aiheeksi valittiin lapsiperheköyhyys.

Pandemian takia päätimme toteuttaa ilmiöpöytäkiertueen Teamsin välityksellä. Kolmituntinen, lapsiperheköyhyteen ja sen ilmentymiin keskittynyt iltatapahtuma kokosi ilmiöiden äärelle 10–30-henkisen joukon kuntien viranhaltijoita, luottamushenkilöitä ja kolmannen sektorin toimijoita keskustelemaan, vaihtamaan ajatuksia ja lopulta myös toimimaan yhdessä. Illat tarjosivat osallistujille mahdollisuuden dialogiseen ja monialaiseen ajatteluun, jossa eläytymällä päästiin hyvin lähelle kunnan asukkaan arkea. Vuorovaikutteinen toimintatapa teki mahdolliseksi myös ilmiöiden taustalla vaikuttavien asioiden tunnistamisen objektiivisesti. Näkyvien ilmiöiden taustalla vaikuttavien tekijöiden löytäminen antoi osviittaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ja ehkäisevän työn todellisten tarpeiden tunnistamiseen.

Vuosien 2020–2021 ilmiöpöytäkiertueen suunnittelussa, kehittämisessä ja toteuttamisessa olivat mukana alueellisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen, Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman, Sipilän hallituksen aikaisen maakuntauudistuksen sekä alueellisen ehkäisevän työn asiantuntijoita. Kehittämistyö oli osa Sosiaalialan osaamiskeskus Verson hallinnoimaa ja Sosiaali- ja terveysministeriön, Terveyden edistämisen määrärahalla, rahoitettua HuuMa - Päijät-Häme, huumeeton maakunta -hanketta (2019–2021). Hankkeessa kehitettiin [HuuMa-konsepti](#), joka pohjautuu nuorilähtöisen tiedon ymmärtämiseen ja yhdessä muodostetun uuden paremman tiedon hyödyntämiseen toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa.

Implementoimme HuuMa-konseptin Ilmiöpöytä-toimintamallia myös [Päijät-Hämeen ehkäisevän työn toimintasuunnitelman](#) (2021–2025) laatimisessa vuonna 2021. Tarkoituksena oli löytää suunta seuraavan valtuustokauden mittaiselle yhteistyölle edistävän mielenterveystyön, ehkäisevän päihdetyön sekä pelihaittojen ja lähisuhdeväkivallan ehkäisyn kontekstissa. Keräsimme toimintasuunnitelman perustaksi tutkimus-, tilasto- ja asiakastietoa alueen ja asukkaiden hyvinvoinnista. Rikastimme tietoa koordinaatioryhmien (3) ammattilaisten ja asiantuntijoiden kysely- ja kokemustiedolla sekä asiakastiedolla. Muodostimme yhdessä uutta, parempaa tietoa erityisesti suhteessa suoja- ja riskitekijöihin sekä lapsuusajan haitallisiin kokemuksiin liittyviin ACE-tekijöihin ilmiöiden dialogisen ymmärtämisen avulla. Lisäksi kokosimme koordinaatioryhmiltä koronapandemian aikaista kokemustietoa, ennakointitietoa sekä huomioita aiemmin muodostetusta tiedosta kohdennetun kyselyn avulla. Perimmäisten tavoitteiden ja kipupisteiden tunnistamiseksi eläydyimme asukkaiden ja asiantuntijoiden huoliin asiantuntijayhteisön näkökulmasta. Peilasimme tästä syntynyttä tietoa yhdessä havaittuihin kipupisteisiin. Toimintasuunnitelman painopistealueet muodostuivat ilmiöpohjaisen, tiedosta nousseen ymmärryksen pohjalta, joihin myös toimintasuunnitelmaan kirjattu palvelulupaus sekä siitä johdetut tavoitteet ja toimenpiteet perustuvat.

3 Ilmiöpöytä menetelmänä

Ilmiöpöytä on fasilitoitu dialoginen menetelmä, jossa hyödynnetään monia eri tapoja, aidon vuoropuhelun herättämiseksi. Ilmiöpöytä kokoaa osallistujat keskustelemaan, kehystämään ilmiötä tiedon avulla ja tuottamaan syvempää yhteistä ymmärrystä käsiteltävästä ilmiöstä. Menetelmä sisältää kolme vaihetta: tieto, ymmärrys ja toiminta. Yhdessä ne muodostavat jatkumon, jossa monipuolinen tieto ja sen yhteinen ymmärtäminen tuottavat oivalluksia tarkasteltavan ilmiön taustatekijöistä ja juurisyistä. Ne myös ohjaavat työskentelyä ilmiöihin reagoinnista ennakoivaan suunnitteluun ja tavoitteelliseen tekemiseen. ([Ilmiöpöytä-mallinnus](#), 2021.)

Työskentely aloitetaan ilmiön kehystämällä. Tarvittavan tiedon keräämiseksi kootaan aluksi niin sanottu perustietopaketti, jota sitten kehystetään osallistujien ryhmäkeskustelussa. Osallistujat orientoituvat keskusteluun täyttämällä etukäteen osallistujakortin, johon he kokoavat omia tietojansa käsiteltävästä ilmiöstä. Tieto voi olla hyvin monenlaista, ja oleellista on, että osallistuja tuo mukanaan juuri sellaista tietoa, mitä itse omaa. Se voi olla peräisin tutkimuksista, tilastoista, kokeuksista, kokeiluista, ammattilaisilta, asiakkailta, kuntalaisilta, arjesta, työstä tai tulevaisuudesta. On tärkeää myös, että osallistujat tuottavat yhdessä mahdollisimman monipuolista tietoa kukin omasta näkökulmastaan: tosiasioita, kokemuksiin liittyvää tietoa, hiljaista tietoa tai heikkoja signaaleja, tuloksia, lukuja tai kuultua palautetta. Taustatiedot, osallistujien mukanaan tuoma tieto ja vuorovaikutuksessa rikastettu tieto muodostavat perustan ilmiön käsittelylle. Tietoa kootaan vastamalla kysymyksiin: mitä tiedän tästä käsillä olevasta asiasta, ketä tieto koskee, keneen tieto vaikuttaa ja mitä emme tiedä?

Ilmiöpöydän toisessa vaiheessa ilmiötä ja siitä jaettua yhteistä tietoa tarkastellaan ja ymmärretään lisää yhteisessä keskustelussa. Keskustelun tarkoituksena on porautua syvemmälle ilmiön juurisyihin ja taustatekijöihin, ja oivaltaa jotakin näkyvillä olevan ilmiön syy-seuraussuhteista. Tässä osuudessa ymmärryksen syntyminen vaatii usein myös eläytymistä ihmisten arjen todellisuuksiin, jotta syväsukellus elämismaailmoihin ja ymmärryksen lisääntyminen ovat mahdollisia. Kysymyksiä, joihin yhteisellä ymmärtämisellä pyritään löytämään vastauksia ovat: Mistä tieto kertoo, mitkä asiat siihen vaikuttavat ja mitä se merkitsee ihmisten elämässä ja arjessa? Mitä ilmiön taustalla näkyy juuri täällä ja miten tähän on tultu? Entä mihin pitäisi vaikuttaa, jotta tilanne muuttuisi paremmaksi?

Tiedosta toimintaa -osuudessa kerätty ja yhdessä ymmärretty tieto summataan. Sen jälkeen todetaan keskeiset tarpeet, joihin toimintaa tulisi jatkossa suunnata. Tässä ilmiöpöytätyöskentelyn vaiheessa vuorovaikutuksessa keskitytään ideoimaan, millä tavalla toimien, millaisilla teoilla tai ratkaisuilla ja kenen toimesta tarpeisiin voitaisiin vastata täsmällisimmin. Tiedosta toimintaa -vaiheen yhteistyöstä syntyy usein idea tai siemen tulevaisuuden tekemiselle, ja siksi myös jatkotyöskentelystä sopiminen kuuluu tähän viimeiseen vaiheeseen.

Tiedon kokoamiseen, yhteiseen ymmärtämisen ja tiedosta toimintaa -osuuteen soveltuvia menetelmiä olemme esitelleet seuraavassa luvussa. Menetelmien tarkoituksenmukaisuutta on pohdittu julkaisun luvussa 5: Ilmiöpöytätyöskentelyn arviointi.

4 Ilmiöpöydät 2023

4.1 Lähisuhdeturvallisuuden heikentyminen

4.1.1 Ilmiön valitseminen

Ensimmäisen ilmiöpöydän aiheena oli *lähisuhdeturvallisuuden heikentyminen*. Tämä aihe oli puhuttanut asiantuntijoita eri verkostoissa ja työryhmissä sekä keskusteluissa oli noussut esiin tarve

turvallisten aikuisten, huoltajien ja vanhempien, lapsiinsa kohdistaman fyysisen ja henkisen väkivallan näkyväksi tekemiseen. Moni kertoi kiinnittäneensä huomiota erityisesti kouluterveyskyselyn tuloksissa havaittuun ilmiöön: yhä useampi lapsi ja nuori kertoo lähihuoltajan kaltoinkohtelevan itseään joko henkisesti tai fyysisesti.

Koska kyseessä on huomattavan vaikea ilmiö, siitä on uskallettava myös puhua ja siihen on uskallettava puuttua. Kompleksisena ilmiönä ratkaisuja tulee etsiä monitoimijaisessa vuoropuhelussa. Ehkäisevän työn koordinaattori ja asiantuntija toivat ilmiön perusteluineen ehdolle hyte-yksikön koukukseen, jossa valitsimme sen yhdessä tuumin ilmiöpöytäsarjan avausteemaksi. Päätimme kuitenkin rajata keskustelun erityisesti lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan lähisuhdeväkivaltaan ja lapsuusajan kaltoinkohteluun, jotka ovat yhteydessä myös aikuisiän väkivaltaisiin parisuhteisiin sekä muihin psyykkisiin ja somaattisiin oireisiin.

4.1.2 Ilmiöpöydän osallistajat ja toteutus

Järjestimme Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnan ensimmäisen ilmiöpöydän Wanhallalla Walimolla 26.1.2023 klo 16–19. Kutsuimme lautakunnan lisäksi ilmiöpöytään mukaan alueen ammattilaisia ja asiantuntijoita Rikosuhripäivystyksestä, neuvolapalveluista, Lahden kaupungin sivistyspalveluista, Lahden ensi- ja turvakodista, Terveystalosta, Perheasiain neuvottelukeskuksesta ja Hämeen poliisista. Tilaisuuteen osallistui yhteensä 12 lautakunnan jäsentä, 8 asiantuntijaa sekä 12 järjestäjää hyvinvointialueen hyte-yksiköstä, Päijät-Hämeen liitosta ja Sosiaalialan osaamiskeskus Versosta. Illan avasi Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ja yhdyspintatyön yksikön johtaja.

Ilmiön kehystäminen tiedolla

Tutustuimme ilmiöön käymällä läpi lähisuhdeväkivallan monia muotoja: fyysistä, henkistä, digitaalista, kasvatuksellista, seksuaalista, taloudellista, uskonnollista, kemiallista, kunniaan liittyvää, nettissä tapahtuvaa sekä kaltoinkohtelua, laiminlyöntiä ja vainoamista. Kuulimme, että ihminen voi kohdata väkivaltaa eri rooleista käsin eli näkijänä, kokijana tai tekijänä. Ymmärsimme, että lapsuuden kaltoinkohtelu on yhteydessä aikuisiän väkivaltaisiin parisuhteisiin. Kuulimme myös tuoretta tietoa [Lähisuhdeväkivallasta aiheutuva palveluiden käyttö ja kustannukset 2022](#) -tutkimuksesta. Sen mukaan suomalaisista 16–74-vuotiaista 75 % on kokenut henkistä, fyysistä tai seksuaalista lähisuhdeväkivaltaa ainakin kerran elämässään, 44 % on kokenut parisuhdeväkivaltaa ja 65 % lapsuusajan lähisuhdeväkivaltaa. Tutkimuksen mukaan myös 16–17-vuotiaiden tyttöjen kokemaa parisuhdeväkivaltaa on huomattavan yleistä, sillä tytöistä 36 % on ollut parisuhteessa ja heistä 45 % on kokenut väkivaltaa kumppaninsa taholta. Lapsuudessa koettu lähisuhdeväkivalta näkyi 50 % korkeampina sosiaali- ja oikeuspalveluiden kustannuksina, ja lähisuhdeväkivaltaa kokeneet henkilöt käyttivät selvästi runsaammin edellä mainittuja palveluita ei-väkivaltaa kokeneisiin verrattuna.

Tarkastelimme myös Kouluterveyskyselyn tuloksia vuodelta 2021, jossa lapset ja nuoret kertovat kokemuksiaan fyysisestä, henkisestä ja seksuaalisesta lähisuhdeväkivallasta. Päijät-Hämeen hyvinvointialueella 15,6 % alakoulun 4. ja 5. luokan ja 13,1 % yläkoulun 8. ja 9. luokan oppilaista sekä 6,8 % ammattioppilaitoksen 1. ja 2. luokan sekä 7,8 % lukion 1. ja 2. luokan opiskelijoista oli kokenut vanhempiensa tai muiden huolta pitävien aikuisten fyysistä väkivaltaa. Henkistä väkivaltaa vanhempiensa tai muiden huoltapitävien aikuisten taholta kokeneiden määrä oli vieläkin korkeampi: 24,7 % alakoulun (3. ja 4. lk.) ja 32,4 % yläkoulun (8. ja 9. lk.) oppilaista sekä 27,2 % ammattioppilaitoksen ja 32,0 % lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoista. Myös häiritsevää seksuaalista ehdoteltua tai ahdisteltua vuoden aikana kokeneiden määrä oli kaikissa mittausryhmissä noin 30 % luokkaa. Koulukiusaaminen oli yleisintä alakoulun 4. ja 5. luokan oppilaiden vastauksissa. Ilmiötä kehystänyt puheenvuoro päättyi toteamukseen, etteivät indikaattorit kerro koko totuutta ilmiöstä ja siksi tarvitsemme ns. kovan tiedon rinnalle myös kokemuspohjaista tietoa.

Rikastimme ja kehystimme taustatietoa tilaisuuteen kutsuttujen asiantuntijoiden mukanaan tuomalla tiedolla. Käytimme menetelmänä *kaksiosaista akvaariotyöskentelyä*, jossa asiantuntijat muodostivat akvaarion osapuolet ja lautakunnan jäsenet yleisön. Ensimmäiseen fasilitoituun

akvaariokeskusteluun osallistuivat lasten, nuorten ja perheiden parissa työskentelevät ammattilaiset. Keskustelussa kuulumme asiantuntijoiden tietoa lähisuhdeväkivallasta ilmiönä sekä siitä, ketä se koskee ja mihin se vaikuttaa. Lapsiperhepalveluiden tulosaluejohtaja *Eija Kallio* kertoi, että lähisuhdeväkivalta tulee heillä yleensä näkyväksi joko palveluun hakeuduttaessa tai lisäselvityksiä tehtäessä, ilmiönä se joka tapauksessa on tuttu. Vuonna 2021 lastensuojeluilmoitusten ensisijaisista syykoodeista 12 % koski tavalla tai toisella väkivaltaa. Kiireellisen sijoituksen syykoodeista 15 % liittyi perheväkivaltaan ja 15 % vanhempien päihteiden käyttöön. Väkivalta kohdistui usein lapseen, ja lapsena koettu väkivalta heijastuu haitallisena kokemuksena aikuisikään.

Neuvolapalveluiden tulossyksikköjohtaja *Eija Virtanen* kertoi, että neuvolat seulovat lähisuhdeväkivaltaa systemaattisesti osana runko-ohjelmaansa. Niissä lähisuhdeväkivalta ei tule usein esille. Neuvolat olivat ottaneet käyttöönsä lähisuhdeväkivaltaan liittyvän informaation näytteenottovessoissa, ja tarjosivat mahdollisuutta kertoa lähisuhdeväkivallasta laittamalla rastin näytepurkin pohjaan. Ainoatakaan rastia ei ilmiöpöytäiltaan mennessä ollut tullut. Verkostokoordinaattori ja väkivaltatyöntekijä *Heli Lehtinen* Lahden ensi- ja turvakodilta kertoi, että heidän palveluissaan kohdataan paljon lapsia, ja etenkin nuorten keskuudessa esiintyy paljon ahdistusta. Hämeen poliisin lapsitii- mistä *Anita Rutila* korosti, että lähisuhdeväkivallan puheeksiotto on oleellista erityisesti lasten ja parisuhteessa olevien nuorten aikuisten näkökulmasta. Poliisi saa tiedon lähisuhdeväkivallasta usein kiertoteitse, ja harvemmin suoraan nuorilta itseltään. Yleisimmin ilmoituksia tekevät koulut, päiväkodit ja sosiaalihuolto, joita koskee myös lakisääteinen ilmoitusvelvollisuus. Rehtori *Hanna Saarinen* Lahden kaupungilta kertoi yläkouluikäisten kokemasta ahdistuksesta: nuoret haluavat pois kaiken keskeltä ja pakenevat sosiaalisia tilanteita välitunnilla vessaan. Väkivaltaisuus kouluissa on lisääntynyt, ja pahoinvointi näkyy yhä nuorempien lasten kohdalla. Paneelin asiantuntijajoukon mukaan yleisimpiä lähisuhdeväkivallan muotoja ovat perheissä tapahtuva henkinen ja fyysinen väkivalta, lapsiin kohdistettu väkivalta, parisuhdeväkivalta ja kouluissa tapahtuva väkivalta. Poliisiin tilastojen valossa ilmiö ei ole kasvanut huomattavasti viimeisten neljän vuoden aikana, mutta se ei välttämättä ole koko totuus. Monikulttuurisuuden kerrotaan haastavan ammattilaisia yhä useammin.

Toiseen fasilitoituun akvaariokeskusteluun osallistuivat aikuisten parissa työskentelevät ammattilaiset. Keskustelu alkoi samalla kysymyksellä, jolla myös edellinen ryhmä oli aloittanut. Perheneuvoja *Sirpa Koistinen* Perheasiain neuvottelukeskuksesta kertoi, että he tapaavat noin 750 asiakasta vuodessa, joiden tulostyistä vain 1 % liittyy fyysiseen tai henkiseen väkivaltaan. Aloitettuaan lähisuhdeväkivallasta kysymisen alkuhaastattelun yhteydessä, henkinen väkivalta, kuten nälviminen, haukkuminen, vahva vallankäyttö ja rajoittaminen, nousi uudella tavalla esiin. Koistisen mukaan vain harva vanhempi ymmärtää, miten vaurioittavaa vanhempien välinen tai toiseen vanhempaan kohdistettu väkivalta on myös lapselle. Ikäihmisten kokeman fyysisen ja erityisesti henkisen lähisuhdeväkivallan hän totesi olevan yleistymässä. Vastaava työterveyslääkäri *Pauliina Liinavirran* mukaan koettu lähisuhdeväkivalta näkyy työterveysvastaanotolla potilaiden kuormittumisena, alen- tuneena työkykynä ja jopa työkyvyttömyytenä. Oireiden taustalta löytyy yleensä aikaisempia traumaattisia kokemuksia entisistä parisuhteista, ja jopa lapsuuden ajalta. Akuutit tilanteet sen sijaan ovat harvinaisempia. Naiset tuovat kokemuksiaan esille miehiä helpommin.

Työikäisten palvelujen tulossyksikköpäällikkö *Maarit Laitinen* kuvasi lähisuhdeväkivaltaa asunnottomien asumispalveluissa, joissa puolisoiden, avopuolisoiden tai kaverien välinen lähisuhdeväkivalta on päivittäin läsnä. Se ilmeni muun muassa taloudellisena kiristämisenä, mitätöintinä, alistamisena ja uhkailuna, mutta myös fyysisenä väkivaltana. Laitisen mukaan tilanteen teki haasteelliseksi asukkaiden haavoittuva asema: nämä ihmiset ovat ainoita, joita elämään ehkä enää kuuluu, ja heistä halutaan pitää kiinni koetuista uhista huolimatta. Hän myös vahvisti jo aiemmin kuultua tosi- asiaa, että erilaisista kulttuureista tulevien perheiden arjessa väkivalta on läsnä. Työikäisten palveluissa toivottomuus ja välinpitämättömyys ovat ihmisten arkea; he kokevat, että ei ole enää mitään menetettävää. Väkivaltatyöntekijä *Jukka Suni* Lahden ensi- ja turvakodilta kertoi kohtaavansa työs- sään kaikista sosiaaliluokista tulevia väkivallan tekijöitä ja kokijoita. Suni totesi, että lähisuhdeväki- valta on myös heillä vaikeasti havaittava ilmiö, eikä se läheskään aina näy fyysisenä ulospäin.

Asiantuntijat kokosivat käytyä keskustelua lopuksi todeten, että kun lähisuhdeväkivalta tulee ilmi perheessä, on sen kaikilla jäsenillä tarve saada apua. Ilmiö aiheuttaa sairastavuutta ja työkyvyttömyyttä, kärsimystä ja kustannuksia niin inhimillisesti kuin yhteiskunnallisestikin.

Ilmiön ymmärtäminen tiedon pohjalta

Käytimme taustoituksen ja asiantuntijoiden tuottaman monipuolisen tiedon, ilmiötä selittäviä taustatekijöiden ja juurisyiden, selvittämiseen niin ikään *akvaariomenetelmää*. Tässä ilmiön ymmärtämisen vaiheessa akvaariot muodostuivat Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnan jäsenistä, ja asiantuntijat puolestaan asettuivat kuuntelemaan heidän keskusteluaan yleisöön. Akvaarion osallistujien tehtävänä oli pohtia, mistä edellisessä keskustelussa kuultu tieto kertoo. Tämän yhteisen ymmärtämisen avulla pyrimme muodostamaan uutta parempaa tietoa ja ymmärtämään lähisuhdeväkivaltailmiötä entistä laajemmin. Keskustelua fasilitoivat hyvinvointikoordinaattori *Heli Lehtovaara* Päijät-Hämeen hyvinvointialueelta ja hyvinvointipäällikkö *Saila Juntunen* Päijät-Hämeen liitosta.

Lautakunnan ensimmäisessä akvaariossa sen osallistujat totesivat kyseessä olevan monimutkainen ja haastava ilmiö, joka koskettaa kaikkia ikäryhmiä, ja että ilmiön seuraukset voivat vaikuttaa ihmisen koko loppuelämään. Panelistit tunnistivat taustatekijöitä eri näkökulmista. He kuvasivat perhe-elämän haasteita kokemuksena hukatusta vanhemmuudesta, vanhempien kiireestä ja voimavaroja vievästä työelämästä, ylisukupolvisista kierteistä sekä lastenhoidon ulkoistamisesta peelaamiselle. Lisäksi he puhuivat arvojen muutoksesta, oikean ja väärän erottamisen sekä toisten ymmärtämisen vaikeuksista ja yleisestä negatiivisesta kommunikoinnista. Lautakunnan jäsenet mainitsivat taustatekijäksi myös yhteiskunnan hyväksymät mallit.

Toinen akvaario aloitti oman osuutensa pohtimalla, miten tähän tilanteeseen on tultu. Selittäviksi tekijöiksi he nimesivät yksilöihin, yhteisöihin ja yhteiskuntaan liittyviä seikkoja. Yksilöllisiä tekijöitä olivat ylisukupolvisuus ja siihen kytkeytyvät traumat ja puhumattomuus. Yhteisöllisiä tekijöitä olivat yksilön heikko sosiaalinen asema, vanhempien auktoriteetin menetys perheissä, maahanmuuttajien erilaiset kasvatuskulttuurit, vanhempien erot ja bonusvanhemmuus sekä sosiaalinen media ja sosiaalinen köyhyys. Yhteiskunnallisina tekijöinä he pitivät yksilöllisyyden lisääntymistä, kasvatustapojen muuttumista, mielenterveysongelmien ja alkoholin käytön lisääntymistä, taloudellisesti haastavaa tilannetta, talouden syklejä ja köyhyyttä.

Tiedon, sen ymmärtämisen ja toiminnan erottaminen toisistaan osoittautui verrattain hankalaksi tehtäväksi. Lautakuntien akvaariot innostuivat etsimään ratkaisuja vaikeaan ilmiöön, vaikka se ei heidän varsinainen tehtävänsä ollutkaan. He peräänkuuluttivat ratkaisuehdotuksissaan lapsiin ja perheiden palveluihin panostamista, matalakynnyksisen puheeksioton, ammattilaisten tiedon, kouluttamisen ja osaamisen lisäämistä, harrastustoiminnan ja kulttuurisen työn vahvistamista, toimijoiden tunnistamista, yhteistyön lisäämistä, tilanteisiin puuttumista ja toimimista, päihteiden käytön vähentämistä ja turvallisemman kulttuurin luomista.

Tiedosta toimintaa

Ilmiöpöytäillan päätti Kurosen grilli -niminen *dialogi*, johon osallistuivat ehkäisevän työn asiantuntija *Anne-Marie Haavisto*, hyvinvointipäällikkö *Saila Juntunen*, järjestökoordinaattori *Helena Haaja*, hyte-yksikön johtaja *Minna Veistilä* ja lapsiperhepalveluiden tulosaluepäällikkö *Eija Kallio*. Paneeli keskusteli illan aikana syntyneestä ymmärryksestä ja siitä, miten se vaikuttaa kunkin osallistujan toimintaan yhdyspinnoilla tällä hetkellä ja jatkossa. Yleisöä aktivoitiin mukaan keskusteluun. Dialogia juonsi asiantuntijalääkäri *Risto Kuronen*.

Tilaisuuden päätti lautakunnan puheenjohtaja *Pentti Lampi*.

4.1.3 Tulokset ja jatkotoimet

Nostoja ja keskeiset huomiot

Lähisuhdeturvallisuuden heikentymiseen keskittynyt ilmiöpöytä avasi koko vuoden kestäneen ilmiöpöytäsarjan. Lähisuhdeväkivaltaa käsitelleen ilmiöpöydän tavoitteena oli lisätä lautakunnan jäsenten ymmärrystä kompleksisesta ja monimuotoisesta ilmiöstä sekä mahdollistaa vuoropuhelu alueen asiantuntijoiden kanssa.

Eri puheenvuoroissa korostettiin ilmiön monimuotoisuutta, ylisukupolvisuutta ja sitä, ettei se katso ihmisen ikää, sukupuolta tai sosioekonomista taustaa. Usein se, mitä lapsena koetaan, heijastuu oireiksi aikuisuudessa. Keskusteluissa todettiin, että erityisesti henkisen väkivallan tunnistaminen on vaikeaa ja että ammattilaisten osaamista ja tiedon kulkua tulee vahvistaa. Lähisuhdeväkivallasta on syytä kysyä eri palveluissa, mutta lisäksi on syytä tehdä huomioita ja ottaa asioita puheeksi erilaisissa kohtaamisissa sosiaali- ja terveydenhuollon lisäksi varhaiskasvatuksessa ja kouluissa. Jatkossa toivottiin, että yhä enemmän kiinnitettäisiin huomiota perheiden ja uusperheiden hyvinvointiin, ymmärrettäisiin taloudellisten huolien, päihteiden käytön ja yleisen kuormittuneisuuden vaikutukset. Osallistujien mukaan päihteiden käyttöä tulee ehkäistä, yhteyksiä perheisiin tulee vahvistaa ja yhteistyötä on lisättävä turvallisemman kulttuurin rakentamiseksi. Kompleksisen ilmiön taklaamiseen tarvitaan siis vuoropuhelua, kumppanuutta ja yhteistyötä.

Mitä ilmiöpöydän jälkeen tapahtui?

Ilmiöpöydästä julkaistiin [tiedote alueen medioille](#) 24.1.2024. Ehkäisevän työn koordinaattori *Susanna Leimio* ja ehkäisevän työn asiantuntija *Anne-Marie Haavisto* kutsuttiin Radio Voiman toimitaja *Minni Salmisen* haastateltavaksi 27.1.2024. Haastattelu tallennettiin [podcastiksi](#).

Ilmiöpöydän jälkeen laadittiin toimintamalli lähisuhdeväkivaltatyön sekä muiden ehkäisevän työn asiantuntijaryhmien ilmiöpohjaisesta työskentelystä. Toimintamalli sisälsi myös linjaukset ilmiöpohjaisesta viestinnästä Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnalle, Yhdyspinta- ja järjestöneuvottelukunnalle ja toimialojen johtoryhmille, mutta myös verkostoille ja yhteiskumppaneille. Yhteistyöstä sovittiin yhdyspintakoordinaattorin kanssa.

4.2 Lasten ja nuorten mielen hyvinvointi koetuksella

4.2.1 Ilmiön valitseminen

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunta oli jo aiemmin ilmiöpöytiä suunniteltaessa toivonut kevään toisen ilmiöpöydän aiheeksi mielenterveyteen liittyvää ilmiötä. Lautakunta käsitteli ilmiöbudjetointia kokouksessaan maaliskuussa ja päätti esittää aluehallitukselle ilmiöpohjaisen ja osallistuvan budjetoinnin ilmiöksi lasten ja nuorten mielen hyvinvoinnin edistämistä. Ilmiöbudjetoinnissa tunnistetaan toiminnasta sellainen kokonaisuus tai aihe, joka läpäisee koko palvelutuotannon. Toimialalla suunniteltiin siihen liittyen tavoitteita ja toimenpiteitä, osoitettiin määrärahaa niiden toteuttamiseksi ja asetettiin mittarit tavoitteen toteutumisen seuraamiseksi. Valitsimme ilmiöpöytäme ilmiöksi *lasten ja nuorten mielen hyvinvointi koetuksella*.

4.2.2 Ilmiöpöydän osallistujat ja toteutus

Mielen hyvinvoinnin ilmiöpöytään 11.5. klo 16–19 Wanhalla Walimolla, Lahdessa, osallistui yhteensä 36 henkilöä. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnan ja järjestäjien lisäksi paikalla oli asiantuntijoita lasten ja nuorten palveluista ja tuesta niin kunnista, Hyvinvointialueelta kuin paikallisista ja kansallisista järjestöistä. Ilta alkoi lautakunnan puheenjohtaja *Pentti Lammen* avauksella.

Ilmiön kehystäminen tiedolla

Kehystimme Ilmiöpöytä-konseptiin liittyvässä tiedon osuudessa ilmiötä myöhempää yhdessä tarkastelua varten. Tässä ilmiöpöydässä kuulumme taustatietoa useammalta asiantuntijalta. Ehkäisevän työn asiantuntijan puheenvuorossa kuulumme, millaisia suoja- ja riskitekijöitä lapsen ja nuoren mielenterveyteen liittyy ja millaisia yhteyksiä lapsuudenaikaisilla haavoittavilla tekijöillä (ACE-tekijät) on mielenterveyteen. Lasten ja nuorten mielen hyvinvointiin liittyvää paikallista ja osin kansallista tietoa tarkasteltiin FinLapset-tutkimuksen, Kouluterveyskyselyn, Nuorisobarometrin ja Nuorisotutkimusseuran Koronatiedonkeruun tulosten valossa.

Ilmiöpöydän järjestämisen aikana elimme edelleen koronan jälkeistä aikaa, jonka on todettu jatkuvan vielä vuosia. Korona on vaikuttanut lasten, nuorten ja perheiden mielenterveyden osatekijöihin monin tavoin ja kerrannaisvaikutukset voivat olla suuremmat kuin mihin olemme varautuneet. Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että yksittäisten riskitekijöiden sijaan riskitekijöiden kasaantuminen ja suojaavien tekijöiden vähyys vaikuttavat mielenterveysongelmien syntyyn. Erityisesti juuri haavoittuvassa asemassa olevat nuoret ovatkin kokeneet pandemian aikana lisääntyneitä mielenterveysongelmia. Esimerkiksi yksinäisyyden ja avun saamisen vaikeuksien lisääntyminen on vaikuttanut nuorten mielenterveyteen negatiivisesti.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että vanhempien mielenterveysongelmat voivat olla merkittävä riskitekijä lasten ja nuorten mielenterveydelle. Lisäksi perheympäristö, jossa esiintyy väkivaltaa, päihteiden käyttöä tai vaikeita taloudellisia olosuhteita, voi altistaa lapsen mielenterveysongelmille. Nämä muodostavat sellaisen tekijöiden joukon, joita kutsutaan traumaattisiksi tai haitallisiksi lapsuudenaikaisiksi kokemuksiksi ([ACE's](#)), joita ovat myös fyysinen pahoinpitely, seksuaaliväkivalta ja vanhempien vaikea ero. ACE-tekijöitä tarkastellessa positiiviset lapsuudenaikaiset kokemukset huomioidaan suojaavina tekijöinä.

Lähestyimme mielenterveyttä myös laajemmasta näkökulmasta. Funktionaalisessa mielenterveyden mallissa korostetaan yhteiskunnan kilpailua, taloudellista epävarmuutta ja arvojen kovenemista merkittävänä tekijöinä, jotka vaikuttavat ihmisten mielenterveyteen heikentävästi. Tähän liittyen tarkastelimme ilmiöpöydän alustuksessa myös erilaisten kuormittavien tekijöiden ja kuormituksen vaikutusta mielen hyvinvointiin.

Tämän jälkeen saimme kuulla neljän asiantuntijan nostoja lasten ja nuorten mielen hyvinvointiin liittyvästä tiedosta eri näkökulmista. Lääkäri *Tytti Ilkka* alaikäisten hyvinvointialueen mielenterveyspalveluista toi omassa, yksilön kokemusmaailmaan ja resilienssiin liittyneessä, puheenvuorossaan esiin mielenterveyteen arjessa vaikuttavia asioita. Heinolan kaupungin etsivä nuorisotyöntekijä *Hanna Tuomikoski* puhui arjen toimintaympäristöissä ja yhteisöissä näkyvästä nuorten moniongelmaisuuksien ja avun tarpeen lisääntymisestä sekä aikuisuuden ja pysyvyyden tarpeista. Mannerheimin lastensuojeluliiton pääsihteerin *Milla Kalliomaa* kertoi vaikeiden perhetilanteiden vaikutuksista lapseen sekä lapsen ja nuoren oireilun vaikutuksista *vanhempiin* ja muuhun *perheeseen*. Väestöliiton puheenjohtaja *Hilkka Kemppi* puhui palvelujärjestelmän ja yhteiskunnan näkökulmasta, kävi läpi viime hallituksen toimia lasten ja nuorten mielen hyvinvoinnin edistämiseksi ja kertoi Väestöliiton verkkopalveluista.

Ilmiön ymmärtäminen tiedon pohjalta

Ilmiön kehystämisen jälkeen siirryimme ilmiön ymmärtämiseen. Tällä kerralla olimme jakaneet asiantuntijoita *Learning café* -pöytiin, joissa lautakunnan jäsenet ja muut osallistujat kiersivät keskustelemassa ilmiöstä neljästä eri näkökulmasta. Näkökulmat liittyivät jo kuultuihin alustuksiin, joiden pitäjät olivat mukana pöytien asiantuntijoina. Pohdimme, mitä tiedämme ja ymmärrämme kuulemastamme tiedosta ja tästä ilmiöstä. Mistä tieto kertoo? Pöytien puheenjohtajina toimivat hyte-yksikön asiantuntijat.

Yksilön kokemusmaailma ja resilienssi -pöydässä pohdimme, millaisia yhteyksiä lasten ja nuorten ominaisuuksilla ja piirteillä on mielen hyvinvointiin. Asiantuntijoina pöydässä olivat lääkäri *Tytti Ilkka* (alaikäisten mielenterveyspalvelut, HVA) ja toiminnanjohtaja *Päivi Kirjavainen* (Päijät-Hämeen mielenterveysomaiset FinFami ry). Puhuimme arjen mielenterveyttä ylläpitävistä hyvinvointiteoista kaikkien lasten mielenterveyttä tukevana asioina, mutta myös lasten temperamenttiin, piirteisiin ja kasvuympäristöön liittyvistä eroista. Totesimme resilienssin, eli kyvyn sopeutua vastoinkäymisiin, olevan keskeinen mielenterveyden näkökulma. Kokonaisvaltainen yksilölliset tekijät huomioiva tarkastelu on olennaista mielenterveysongelmien ymmärtämisessä. Koska lapset ja nuoret kehittyvät suhteessa toisiin, turvallisuuden ja perusluottamuksen merkitys on suuri. Puhuimme siitä, että lapsilla on vaikeutta tunnistaa ja sanoittaa mielen kuormittumista tai oireilua ja tämä johtaa siihen, että mielenterveyteen liittyvät pulmat voivat tulla esiin fyysisinä oireina. Vanhempien psyykkiset oireet ja päihteidenkäyttö voivat vaikuttaa lapsen hyvinvointiin.

Arjen toimintaympäristöt ja yhteisöt -pöydässä keskustelimme siitä, miten lasten ja nuorten mielenterveyden kuormittuminen näkyy arjen eri ympäristöissä ja yhteisöissä, kuten koulussa, varhaiskasvatuksessa ja vapaa-ajalla, ja miksi. Mukana asiantuntijoina olivat *Hanna Tuomikoski* (etsivä nuorisotyöntekijä, Heinolan nuorisopalvelut), *Kati Helviö* (erityisopettaja, Orimattilan kaupunki) ja *Tinttu Helander* (varhaiskasvatuksen päällikkö, Lahden diakonialaitos). Keskustelimme siitä, miten tärkeää aikuisen läsnäolo ja pysyvät suhteet ovat lasten ja nuorten mielenterveydelle. Aikuisen merkitys kouluissa ja päiväkodeissa kasvaa, ja henkilökunnan onkin asetettava yhä enemmän kasvattajarooliin. Tunnistimme, että työelämän vaikutukset perheisiin ovat merkittäviä ja läsnäolon määrä on osassa perheistä pieni. Älylaitteiden käytön rajoittaminen voisi olla hyvä ratkaisu monen lapsen, nuoren ja perheenkin kohdalla. Varhaiskasvatuksen ja opetuksen resursseista huolehtiminen on avainasemassa lasten ja nuorten mielen hyvinvoinnin edistämiseksi. Varhainen tunnistaminen ja yhteisöjen vahvistaminen ovat keskeisiä tekoja mielenterveysongelmiin puuttumisessa.

Perhe ja vanhemmuus -pöydässä pohdimme lasten ja nuorten mielen hyvinvoinnin yhteyttä perheeseen ja vanhemmuuteen. Asiantuntijoina pöydässä olivat *Mika Ketonen* (erotyöntekijä, Lahden ensi- ja turvakoti) ja *Niina Viholainen* (tulosityksikköpäällikkö, Lasten ja nuorten hyvinvointi, HVA). Tunnistimme, että perheenjäsenten hyvinvointi kietoutuu osin yhteiseksi hyvinvoinniksi, koska perhe on systeemi. Lasten mielenterveysongelmat vaikuttavat perheisiin monin eri tavoin. Toisaalta köyhyys, vanhempien kuormittuminen, erot ja verkostojen heikentyminen ovat keskeisiä haasteita lasten ja nuorten mielen hyvinvoinnille. Yhteiskunnan muuttuneisiin vaatimuksiin tulisi löytää tasapaino, ja ennaltaehkäisyyn tarvitaan laajempia palveluja.

Palvelujärjestelmä ja yhteiskunta mielen hyvinvoinnin edistäjinä -pöydässä kävimme keskustelua siitä, miten lasten ja nuorten mielen hyvinvoinnin kysymykset näkyvät palvelujärjestelmässä ja yhteiskunnassa. Asiantuntijoina olivat mukana *Mika Forsberg* (toimialajohtaja, Perhe- ja sosiaalipalvelut, HVA) ja *Jenni Parkkonen* (toiminnanjohtaja, MIELI – Päijät-Hämeen mielenterveys ry). Pohdinnassamme totesimme, että palvelujärjestelmä on kuormittunut, asiakasmäärät kasvavat, ja eriarvoistuminen lisääntyy. Lasten kasvavat mielenterveysongelmat heijastuvat palvelujärjestelmään ja päinvastoin. Yhteiskunnan muutokset kohti yksilöllisempää vastuuta korostaa tarvetta yhteisöllisyydelle ja palvelujen kehittämiselle.

Lasten ja nuorten mielen hyvinvoinnin koetuksella oleminen on laaja-alainen haaste, jota on lähestyttävä kokonaisvaltaisesti yksilölliset tekijät, yhteisöjen vahvistaminen ja palvelujärjestelmän kehittäminen huomioiden. Yhteistyö eri sidosryhmien välillä ja resurssien oikea-aikainen suuntaaminen ovat avainasemassa lasten ja nuorten mielen hyvinvoinnin edistämisessä.

Tiedosta toimintaa

Ilmiöpöytä-konseptin mukaisesti tiedon ymmärtämisestä siirryttiin tiedosta toimintaa -vaiheeseen. Toimialajohtaja *Mika Forsberg* keskustelutti osallistujia learning café -pöytien puheenjohtajilta kuulujen nostojen jälkeen siitä, mitä tiedon ja ymmärryksen pohjalta pitäisi tehdä, ja kenen.

Kuulimme jokaisen Learning café -pöydän puheenjohtajalta nostoja käydystä keskustelusta ja syötteitä ratkaisujen etsintään. Käydyissä keskusteluissa todettiin, että kaikkeen ei voida vaikuttaa, mutta yhteinen ymmärrys voi auttaa suuntaamaan palveluja ja tukea paitsi lapsille ja nuorille sekä perheille yleisesti myös yksilöllisesti lasten ja nuorten ominaisuudet ja piirteet huomioiden. Keskeisiksi teemoiksi mielen hyvinvoinnin näkökulmasta tunnistimme resilienssin, niin lasten kuin aikuisenkin rajat ja turvallisuuden tunteen sekä hyvinvointia tukevan arjen. Läsnaolovaatimusta kohdistetaan koteihin, joissa työ, harrastaminen ja vanhemman kuormittuminen ja oman ajan tarve voivat aiheuttaa tilanteen, jossa lapsella ei ole aikuista juurikaan käytettävissään. Toisaalta keskustelimme läsnäolovaatimuksesta myös liittyen oppilaitoksiin ja koulutukseen, joissa sitä on vähennetty.

Minäpystyvyyden ja perusturvallisuuden tunnetta, itsetuntoa ja luottamusta on haastavaa kehittää, jos lapsi kantaa huolta vanhemmasta, sisaruksesta tai kaverista: taloushuolet, huoli vanhemman mielenterveydestä tai päihteidenkäytöstä ja ylisukupolvinen heikompi asema heijastuvat arjessa jaksamiseen. Mielen hyvinvoinnin haasteiden heijastuminen kouluun näkyy levottomuutena, ja lopulta koulupoissaoloina ja kiinnittymättömyytenä. Kiusaaminen koulussa ja sosiaalisessa mediassa haavoittaa monia lapsia. Siksi ryhmään ja yhteisöön kuulumista ja tunnetaitoja opetellaan yhä tavoitteellisemmin kouluissa. Opettajien kasvattajaroolin merkitys on korostunut ympäristön ja tarvittavien taitojen muuttuessa. Lasten ja nuorten mielen kuormittumisen ja mielenterveyden oireilun vaikutukset perheeseen ja vanhemmuuteen on tunnistettava, jotta perheille voidaan antaa tarvittavaa tukea. Perheenjäsenten ja perheyhteisön merkitystä lasta ja nuorta sekä tukevana että haavoittavina tekijöinä on osattava tarkastella. Kuormittumisen vaikutukset perheeseen ja vanhemmuuteen voivat ilmetä uupumuksena, jaksamattomuutena, parisuhteen haasteina, kohtaamattomuutena ja epävarmuutena, mitkä edelleen kuormittaa lasta. Monissa perheissä vaikuttavat myös traumat ja köyhyys. Apua ja tukea tarvitaan matalalla kynnyksellä, esimerkiksi varamummoilta, neuvolasta ja vanhemmuuden tukipalveluista.

Tunnistimme, että taustalla vaikuttavat vaatimukset itseohjautuvuudesta ja supervanhemmudesta, sekä yleinen eriarvoistuminen. Tavoitteena on tukea lasten ja nuorten elämää eri osa-alueilla monialaisella yhteistyöllä ja matalan kynnyksen avun tarjoamisella. Kysymyksiä herättivät palvelujen soveltuvuus, kohdentaminen, tuotanto ja taloudelliset ohjaukset. Kuulimme joitakin ratkaisuehdotuksiaakin, esimerkiksi lainsäädännön muuttamista suuntaamaan toimintaa enemmän ehkäisevään suuntaan, vanhemmuuden tuen vahvistamista, järjestöjen käyttämistä resurssina, palvelujärjestelmän epävirallisemmaksi muuttamista ja uusien viestintäkeinojen käyttöönottoa. Tavoitteena tulisi olla vahvistaa resilienssiä, tukea vanhemmuutta, ja luoda kokonaisvaltainen tuki lasten ja nuorten elämään.

Tilaisuuden päätöspuheenvuoron piti puheenjohtaja *Pentti Lampi*.

4.2.3 Tulokset ja jatkotoimet

Lasten ja nuorten mielen hyvinvointi koetuksella -ilmiöön liittyen toteuttamamme ilmiöpöydän toivottiin antavan avaimia tulevaan ilmiöbudjetointiin. Keskustelulta haluttiin vastauksia myös siihen, mitä lautakunnan edustajat odottavat ilmiöbudjetoinnilta ja osallistuvalla budjetoinnilta.

Keskeiset huomiot ilmiöbudjetointia varten

Pyrimme kokoamaan illan aikana ymmärtämäämme ja tiivistämään keskeisimpiä havaintojamme. Keskustelussamme heräsi kysymys siitä, ymmärrämmekö nuoruutta ajan ilmiönä ja tarvitsemmeko niin kodeissa, kouluissa kuin eri palveluissakin enemmän tietoa ja ymmärrystä nuoruudesta kehitysvaiheena. Puhuimme nuorten kuulemisesta ja yhteisen ymmärryksen muodostamisesta nuorten kanssa, koska keskustelussa nousi pohdintaa siitä, tulkitsemmeko nuoruutta ja mielen hyvinvoinnin haasteita kuin rikkinäistä puhelinta – luultuja oikeita tulkintoja, jotka ovatkin vääriä.

Keskustelussamme virisi ajatuksia kehittää tapaa, jolla pyrimme tavoittamaan nuoria. Voisimme kehittää yhteistyötä yrityssectin kanssa ja hyödyntää paremmin digitaalisia mahdollisuuksia. Myös maksuton ehkäisy ja kutsuntatarkastukset nousivat esille kohtaamispisteinä, joissa on mahdollisuus tavoittaa suuri määrä nuorista.

Illan aikana yhteinen ymmärryksemme oli hyvin selvä sen suhteen, että lapset ja nuoret haluavat olla enemmän vanhempien kanssa ja kaipaavat ympärilleen enemmän aikuisia. Perusturvallisuus, vastuut ja velvollisuudet raamittavat elämää. Onnistumisiin tukeminen synnyttää toiveikkuutta ja minäpystyvyyden tunnetta. Ristiriitaista on se, miten vanhemmille halutaan viestittää: "olet riittävä noin", mutta toisaalta "anna aikaa ja ole enemmän läsnä", "kasvata ja rajaa enemmän" ja "älä tuhoa lapsiasi vahingollisella käytökselläsi". Meidän tulee tarkastella vakavasti sitä, tuemmeko vanhemmuuden ulkoistumista, sekä miten lisäämme lasten ja nuorten elämään aikuisia palvelus- samme ja toiminnallamme. Meidän tulee myös määritellä tähän liittyville toimenpiteillemme mittarit, jotta voimme varmistua tekemisemme vaikutuksista. Keskustelimme myös siitä, miten toteutamme hyvinvointialueemme arvoa 'välitän'? Käytämmekö kaikkea potentiaaliamme lasten ja nuorten mielen hyvinvoinnin haasteiden juurisyiden tavoittamiseen, entä signaalien huomaamiseen? Ja ennen kaikkea, teemmekö todella tarpeeksi tehokkaasti oikeita asioita?

Mitä ilmiöpöydän jälkeen tapahtui?

Ilmiöpöytä herätti kiinnostusta medioissa. Radio Voima haastatteli ilmiöpöydän ja lasten ja nuorten mielen hyvinvoinnin tiimoilta ehkäisevän työn asiantuntijaa *Anne-Marie Haavistoa* ja alaikäisten mielenterveys- ja perheneuvolapalvelujen palveluesihenkilöä *Johanna Hyytiäistä*. Haastattelusta tehtiin [podcast-tallenne](#).

4.3 Hyvinvointitalous

4.3.1 Ilmiön valitseminen

Kun ilmiöpöydässä käsiteltäväksi ilmiöksi ehdotettiin hyvinvointitaloutta, lähdimme etsimään, mitä määritelmiä internetin kautta kyseisestä käsitteestä löytyy. Päädyimme Sosiaali- ja terveysministeriön hyvinvointitalous-sivujen kautta Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD:n raporttiin "[The Economy of Well-being](#)" (2019). Siinä hyvinvointitalous määritellään taloudeksi, joka laajentaa ihmisten mahdollisuuksia sosiaaliseen liikkuvuuteen ja parantaa heidän elämäänsä heille tärkeimmillä osa-alueilla. Hyvinvointitalous varmistaa, että nämä mahdollisuudet johtavat hyvinvointituloksiin kaikille väestöryhmille. Se myös vähentää eriarvoisuutta ja varmistaa ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden. OECD toteaa, että tarjoamalla ihmisille mahdollisuuksia parempaan hyvinvointiin ja auttamalla heitä hyödyntämään näitä mahdollisuuksia, poliittiset päättäjät investoivat myös inhimilliseen potentiaaliin pitkän aikavälin talouskasvun, yhteiskunnan selviytymiskyvyn ja vakauden keskeisenä veturina. Kiinnittämällä huomiota hyvinvoinnin kestävyyyteen pitkällä aikavälillä poliittiset päättäjät voivat maksimoida talouskasvupotentiaalin ja suojella talouksiaan paremmin haitallisilta häiriöiltä. Hyvinvointitalous pyrkii luomaan ja ylläpitämään "positiivista kierrettä", jossa molemmat elementit, kestävä talouskasvu ja hyvinvointi, toimivat yhdessä ihmisten ja yhteiskunnan hyväksi.

OECD on määritellyt, että hyvinvointitalous koostuu materiaalisista tekijöistä, kuten asumisesta, tuloista ja työpaikasta, sekä elämänlaatuun liittyvistä tekijöistä, kuten koulutuksesta, osaamisesta, terveydestä ja turvallisuudesta. Jotta materiaaliset ja elämänlaatuun liittyvät tekijät voivat toteutua, tarvitaan sosiaalista, taloudellista ja ekologista kestävyttä. Hyvinvointitalous tukee näiden kestävyiden ulottuvuuksien keskinäisriippuvuuksien tarkastelua. Hahmotimme käsitteen kokonaisuutta ja lähtökohtia Sosiaali- ja terveysministeriön sivulla esitetyn tekstin ja kuvan pohjalta ([Hyvinvointitalous - Sosiaali- ja terveysministeriö \(stm.fi\)](#)).

Saimme tietää, että hyvinvointitalouden edistäminen on Suomessa liittynyt erityisesti sosiaali- ja terveysministeriön pääteemaan vuoden 2019 EU-puheenjohtajuuskaudella, ja että Suomi vie hyvinvointitaloutta aktiivisesti eteenpäin sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Vuonna 2021 Saimme tietää, että hyvinvointitalouden edistäminen on Suomessa liittynyt erityisesti sosiaali- ja terveysministeriön pääteemaan vuoden 2019 EU-puheenjohtajuuskaudella, ja että Suomi vie hyvinvointitaloutta aktiivisesti eteenpäin sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Vuonna 2021 asetettun hyvinvointitalouden ohjausryhmän tehtävänä on valmistella kansallinen toimintaohjelma hyvinvointitalouden tuomiseksi osaksi tietoon perustuvaa päätöksentekoa. EU:n ympäristöä koskevan toimintasuunnitelman mukaan taas EU:n tulisi siirtyä kohti kestävää hyvinvointitaloutta. ([Hyvinvointitalous Suomessa - Sosiaali- ja terveysministeriö \(stm.fi\)](#), luettu 4.1.2024.)

Suomen kansallisen hyvinvointitalouden toimintaohjelmassa 2023–2025 hyvinvointitaloudella tarkoitetaan päätöksenteon lähestymistapaa, jossa talouden ja hyvinvoinnin eri osatekijöiden yhteyksien tarkastelun kautta haetut ratkaisut tuottavat nykyistä paremman taloudellisen, sosiaalisen ja ekologisen kestävyys tasapainon. Hyvinvointitalouden kansallisena tavoitteena on muuttaa päätöksentekoa ja hallintoa ja tuoda hyvinvointitalous osaksi alueiden ja kuntien päätöksentekoa. Tavoitteena on, että asukkaiden hyvinvoinnin edistäminen on kiinteä osa talouden ja toiminnan suunnittelua, joka huomioi ekologisen kestävyys. Hyvinvointitalouden tarkoituksena on lisäksi tunnistaa ja ratkaista ongelmia, joissa ihmisten hyvinvointia lisäävät toimet ja ekologinen kestävyys eivät toteudu.

Näillä perusteilla valitsimme hyvinvointitalouden ilmiöpöydässä käsiteltäväksi ilmiöksi. Valintaan vaikutti myös yhteinen käsityksemme siitä, että ilmiö on ajankohtainen ja tärkeä, mutta myös haastava ja vaikeasti hahmotettava kokonaisuus, jonka omistajuus ja sisällöllinen ymmärrys ovat vielä varsin epäselviä. Ilmiön tarkempi määrittely lähti kuitenkin liikkeelle ihmislähtöisestä ajattelutavasta huomioiden kestävä päätöksenteon, jolla pyritään varmistamaan, että päätöksillä olisi positiivisia vaikutuksia asukkaiden hyvinvointiin, ympäristön kestävyys sekä talouteen. Aloimme pohtia, mitä hyvinvointitalous yksilölle tarkoittaa ja miten hyvinvointialueen Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunta voi huomioida hyvinvointitalouden tavoitteet alueellisessa päätöksenteossa. Totesimme, että hyvinvointitalouden valinnat vaikuttavat eri ihmisiin eri tavoin. Tästä huomiosta syntyi ilmiöpöydässä tarkasteltu hyvinvointitalouteen liittynyt ilmiö: *hyvinvointitalouden valinnat vaikuttavat ihmisiin eri tavoin*.

Ilmiöpöydän osallistajat ja toteutus

Hyvinvointitalouden ilmiöpöytä oli kolmas Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnalle toteutetuista ilmiöpöydistä. Tilaisuus järjestettiin Lahdessa Wanhalla Walimolla 28.9.2023. Tilaisuuteen osallistui yhteensä 29 hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnan jäsentä ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ja talouden asiantuntijaa. Tilaisuuden avauksesta ja päätösaanoista vastasi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnan puheenjohtaja *Pentti Lampi*. Avaussanoissa Lampi pohti mm. muutoksia toimintaympäristössämme, jotka mahdollistaisivat kaikkien asukkaiden edistää hyvinvointiaan ja terveyttään varallisuudesta ja toimintakyvystä riippumatta.

Suunnittelimme Wanhan Walimon tilan niin, että taustatieto ja ilmiön kehystäminen -osuuden aikana yleisö istui teatterimuodossa ja *dialogiparit* keskustelivat yleisön edessä hyvinvointitalouden valinnoista. Ilmiön ymmärtämisen osuuden toteutimme *learning café* -menetelmällä, jolloin varasimme kokoustilaan kolme pöytää hyvinvointitalouden eri näkökulmille. Ilmiön ymmärtäminen osuudessa halusimme korostaa sitä, että kestävä kehityksen perusidea koostuu sosiaalisesta, taloudellisesta ja ekologisesta näkökulmasta, eikä niitä tule irrottaa toisistaan. Tiedosta toimintaa -osuuden toteutimme *Tulevaisuuden muistelu* -menetelmää hyödyntäen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnan *paneelikeskusteluna*. Menetelmässä lähestyimme nykyisyyttä takautuvasti tulevaisuudesta käsin. Osuuden paneelikeskustelua varten asettelimme lavalle tuolit puoli-kaareen, jotta yleisön oli helpompi seurata keskustelua.

Ilmiön kehystäminen tiedolla

Ilmiöpöytää suunnitellessamme huomasimme, että teema on laaja ja ilmiön kehystämiseen tilaisuudessa tulee erityisesti kiinnittää huomiota.

Rakensimme ilmiöpöydän toteutuksen siten, että kehystämisen käynnisti erityisasiantuntija *Ville Niemisen* alustus, joka keskittyi ilmiöön liittyvään perustietoon ja määritteli hyvinvointitaloutta ja toi esiin aiheeseen liittyvää indikaattoritietoa. Osuudessa käytiin läpi mm. donitsitalouden periaatteita kuvan 1 mukaisesti sekä hyvinvointitalouden johtamiseen liittyvät ”kolme pointtia”. Nämä kolme pointtia olivat: 1) talous ei ohjaa hyvinvointia, vaan hyvinvointi taloutta, 2) kukaan ei voi sanoutua irti hyvinvoinnin edistämisestä ja 3) päättäjät ovat hyvinvoinnin edistämisen portinvartijoita. Nieminen toi alustuksessa esiin myös sen, että hyvinvointi on subjektiivista ja objektiivista, mutta tavoitteena tulisi tuottaa mahdollisimman paljon hyvinvointia suhteessa taloudelliseen panostukseen.

Donitsitalouden käytännön periaatteet

- **Omaksu 2000-luvun tavoite.** Pyri täyttämään kaikkien ihmisten tarpeet planeetan luonnonvarojen asettamissa rajoissa. Pyri muovaamaan organisaatiosi tarkoitus, verkostot, johtaminen, omistajuus ja rahoitus vastaamaan tätä tavoitetta. Työn voi odottaa olevan haastavaa, uutta luovaa ja käänteentekevää.
- **Näe kokonaisuus.** Tunnista kotitalouksien, yhteishyödykkeiden, markkinoiden ja valtion – sekä näiden välisten lukuisten synergioiden – potentiaalinen rooli talouksien muuttamisessa. Varmista, että rahoitus tukee muutostyötä, ei määrää sitä.
- **Hoivaa ihmisluontoa.** Edistä monimuotoisuutta, osallisuutta, yhteistyötä ja vastavuoroisuutta. Vahvista yhteisöllisiä verkostoja ja työskentele syvän luottamuksen hengessä. Välitä ryhmän hyvinvoinnista.
- **Ajattele järjestelmien kautta.** Kokeile, opi, mukaudu, kehity ja tähtää jatkuvaan parantamiseen. Tarkkaile toimien laajavaikutteisia dynaamisia vaikutuksia, takaisinkytkentöjä ja keikahduspisteitä.
- **Jaa.** Työskentele avoimen suunnittelun hengessä ja jaa synnytetty arvo kaikkien osaltaan arvoa luoneiden kanssa. Ole tietoinen vallasta ja pyri uudelleenjakamaan sitä, jotta sidosryhmien keskinäinen tasa-arvo parane.
- **Elvytä.** Pyri elämään elävän luonnon kiertokulkujen mukaisesti ja niiden sisällä. Ole jakaja, korjaaja, uudistaja ja hoitaja. Vähennä matkustamista, minimoi lentoliikenne, ole ilmasto- ja energiafiks.
- **Pyri kukoistukseen kasvun sijaan.** Älä tee kasvusta itsetarkoitusta. Ole tietoinen siitä, milloin työtä on parempi jakaa toisille kuin kasvattaa koossa.

Lähde: juu.fi/tutkimus/wisdom/donitsitalous

Kuva 1: Donitsitalouden käytännön periaatteet (Nieminen, 2023)

Tilaisuuden avauksen ja asiantuntijapuheenvuoron jälkeen esiintyivät *dialogiparit*, joiden keskustelut täydensivät ja kehystivät kuultua taustatietoa keskittyen kahden kantavan kysymyksen ympärille: millaisia hyvinvointitalouden valintoja olette tehneet ja miten koette valintojen vaikuttaneen ihmisiin? Dialogiparien keskusteluissa pyrimme huomioimaan eri toiminnan ja päätöksenteon tasot. Osan dialogiparien keskusteluista toteutimme etäyhteydellä. Ensimmäisessä dialogiparissa keskustelivat kehittämisneuvos *Heli Hätönen* Sosiaali- ja terveysministeriöstä ja Jelppiringin ylläpitäjät *Anne Kaukanen* ja *Sanna-Mari Nyman* Jelppirinki Päijät-Häme Facebook-ryhmästä. Toisessa parissa olivat mukana työikäisten palvelujen tulosaluejohtaja *Eija Leino* ja talousjohtaja *Antti Niemi* Päijät-Hämeen hyvinvointialueelta ja kolmannessa parissa kaupunginjohtaja *Jari Parkkonen* Heino-laasta ja toimitusjohtaja *Tiina Mäkelä* Lahden diakonialaitokselta

Dialogiparien keskusteluissa nousi esiin mm. hyvinvointierojen tasoittamisen tärkeys. Hyvinvoinnin tilastotieto ei yksin kuvaa hyvinvointia kattavasti ja tilastotietoa tulee täydentää arjen tiedolla. Keskusteluissa todettiin lisäksi, että hyvinvointitalous paikallisesti merkitsee instrumentteja ja vaikuttavia toimenpiteitä, jotka edellyttävät sitä, että alueen asukkaat tavoitetaan. Alueellista vaikuttavuutta tulee lisätä kehittämällä vaikuttavampia alueellisia toimenpiteitä, mutta nykyisessä taloudellisessa tilanteessa on varsin vähän aikaa miettiä miten varsinainen tulipalo olisi ehkäisty, koska on kiire sammuttaa palavaa taloa. Alueellisista vaikuttavista toimenpiteistä tilaisuudessa nostettiin esiin maankäytön suunnittelun kattavampi huomioiminen hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä ja palveluverkkoja kehitettäessä.

Osuuden yhteisessä keskustelussa korostui näkemys siitä, että hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä ei voida irtisanoutua, vaan alueen päättäjät ovat hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen portinvartijoita.

Ilmiön ymmärtäminen tiedon pohjalta

Ilmiön ymmärtämisen vaiheen toteutimme sosiaalsiin, taloudellisiin ja ekologisiiin hyvinvointitalouden näkökulmiin keskittyneissä *learning café* -työpöydissä, joiden puheenjohtajina toimivat *Eija Leino*, *Antti Niemi* sekä projektipäällikkö *Riitta-Maija Hämäläinen* Päijät-Hämeen hyvinvointialueelta. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnan jäsenet kiersivät jokaisessa *learning café* -pöydässä. Pöydissä hyvinvointitalous teemaa käsiteltiin seuraavan kysymyksen kautta: Mitä tarkoittaa, että hyvinvointitalouden valinnat vaikuttavat eri ihmisiin eri tavoin sosiaalisesta, ekologisesta ja taloudellisesta näkökulmasta?

Taloudelliseen näkökulmaan keskittyneessä *learning café* -pöydässä korostui hyvinvointialueen kireä taloudellinen tilanne, joka saattaa johtaa tilanteeseen, jossa hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen ei panosteta talouden ohjatessa päätöksenteon valintoja. Työpöytäkeskusteluissa nousi esiin se, että hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ja ennaltaehkäisy koetaan tärkeiksi teemoiksi, mutta taloudellinen tilanne ohjaa panostukset muihin kohteisiin. Talouteen liittyvissä näkökulmissa korostui lisäksi liikunnan merkitys, jolla nähdään olevan lukuisia heijastusvaikutuksia mm. asukkaiden työkuuntoon ja mielenterveyteen. Vaikuttavat ratkaisut eivät aina edellytä suuria taloudellisia panostuksia, vaan usein luovat ratkaisut osoittautuvat myös edullisiksi.

Sosiaaliseen näkökulmaan liittyneessä *learning café* -työpöydässä korostettiin sosiaalityön roolia ja sitä, että sosiaalityö on vahvasti juuri hyvinvointityötä ja ihmisten hyvinvointierojen tasoittamista sosiaalityön keinoin. Talouteen liittyvät kysymykset yksilötasolla todettiin hankaliksi. Esimerkkinä kuultiin miten henkilön kuntoutumiseen voi vaikuttaa huoli omasta taloudesta. Työpöydässä tuli ilmi, että hyvinvointialue on aloittanut sosiaalisen luototuksen myöntämisen. Kuukauden aikana hyvinvointialueelle luototukseen liittyen on tullut yli 70 yhteydenottoa.

Hyvinvointitalouden ekologiseen näkökulmaan keskittyneessä *learning café* -työpöydässä esille tuli mm. nuorten ilmastoahdistus, näköalattomuus ja tulevaisuuden uskon puute, ympäristön suunnittelu, eläinavusteiset palvelut ja päätösten vaikutusten ennakoarviointi. Nuorten ahdistusta voisi helpottaa mm. tarjoamalla heille mahdollisuuksia konkreettiseen tekemiseen. Työpöydässä todettiin, että huolissaan ei tulisi olla niinkään niistä, jotka lähtevät mukaan johonkin toimintaan tai mielenosoituksiin, vaan erityisesti niistä, jotka eivät osallistu mihinkään.

Tiedosta toimintaa

Tiedosta toimintaa -vaiheen toteutimme fasilitoidulla *Tulevaisuuden muistelu* -menetelmällä, jossa lautakunnan jäsenet matkasivat ajassa vuoteen 2033, toteutuneeseen kestävään talouteen, joka tuottaa hyvinvointia päijäthämäläisille. Paneelikeskustelussa lautakunnan jäsenet kertoivat ratkaisuista, joita vuonna 2024 tehtiin, jotta hyvään tulevaisuuteen päästiin.

Panelistien mukaan aito hyvinvointitalous toteutui vuonna 2033, koska hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä yhden luukun periaate on toteutunut ja teknologian kehittäminen on valjastettu tukemaan ammattilaisten työtä ja palveluiden saatavuutta. Teknologian kehittäminen on mahdollistanut myös uudet yhteisöllisyyden muodot ja palveluneuvonta toteutuu niin, että asukkaat saavuttavat tiedon tavoilla, jotka sopivat juuri heille. Vuoteen 2033 mennessä on huomattu, että hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen liittyvät asiat liittyvät kaikkiin yhteiskunnallisiin päätöksiin. Hyvinvointitalouden toteutumiseen vaikuttivat lisäksi mm. byrokratian purkaminen, harrastamisen Suomen mallin käyttöönotto, yhteistyö yli organisaatorajojen ja palvelujen virtaviivaistuminen.

Tulevaisuuden muistelu -osioissa kysyimme panelisteilta lisäksi, mikä heitä huolestutti päätöksiä tehtäessä vuonna 2023. Huolenaiheita paneelikeskustelussa nousi useita. Hyvinvointialueen

taloudellinen tila oli panelisteista suurimman osan mielestä huolestuttavin tekijä päätöksiä tehtäessä. Panelistien mukaan politiikan vastakkainasettelu vaikeutti periaatteellisten päätösten tekemistä. Yhteinen näkemys hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kehittämisestä ja tarvittavista päätöksistä kuitenkin mahdollisti onnistumisen vuoteen 2033 mennessä.

Tilaisuuden päätti tulevaisuuden muistelun paneeliskeskustelussa *kriittisenä ystävänä* toimineen *Ville Niemisen* puheenvuoro. Hän nosti esille mm. henkilöstön hyvinvoinnin, joka on oleellinen tekijä, jotta onnistumme yhteisessä kehittämisessä. Nieminen lisäksi korosti, että asiakasohjausta ja asiakkaiden profilointia sekä kohtaamisia tulee parantaa, jotta heikommassa asemassa olevat tulevat riittävästi kohdatuksi tarpeisiinsa nähden.

Puheenjohtaja *Pentti Lampi* korosti päätöspuheenvuorossa alueellisten hyvinvointivalintojen tärkeyttä. Muiden alueiden kehittämistä tulee seurata ja alueiden välistä yhteistyötä tulee huolella edistää, mutta samalla tulee kyetä tehdä perusteltuja ja vaikuttavia omia hyvinvointipäätöksiä. Hyvinvointiin ja terveyteen liittyvät teemat liittyvät laajasti yhteiskunnallisiin päätöksiin ja pitkäjänteiset päätökset edellyttävät yhteistä kehittämisen näkemystä.

4.3.2 Tulokset ja jatkotoimet

Hyvinvointitalous on vielä varsin uusi teema ja sen suuri laajuus aiheuttaa haasteita konkreettisten alueellisten ratkaisujen tunnistamisessa. Tilaisuudessa tuotiin useissa kohdin esiin se, että hyvinvointitalouden ratkaisuja tulee pohtia ja arvioida yhteistyössä kuntien ja kolmannen sektorin sekä yksityisten tuottajien kanssa. Hyvinvointitalous ei toteudu, jos emme opi näkemään oman organisaation edun yli. Tunnistimme, että vaikka hyvinvointitalouden taustalla vaikuttavat laajat ja monimutkaiset kokonaisuudet, konkreettisten hyvinvointitalouden ratkaisujen tulee tapahtua kunnissa ja hyvinvointialueella. Vaikutusten ennakoarviointi voidaan nähdä hyvinvointijohtamisen työkaluna, joka edesauttaa kuntalaisiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnissa.

Hyvinvointitaloudessa korostuu lisäksi tiedon kulkeminen kentältä päätöksentekoon ja palveluista asiakkaalle. Laajan hyvinvointikokonaisuuden yhteensovittaminen ja johtaminen on ainoa vaihtoehtomme kestävään hyvinvointitalouteen. Tässä työssä on huomioitava myös muun muassa alueelle haettavat hankerahoitukset ja avustusten vaikuttava käyttö ja yhteen sovittaen. Tilaisuus muistutti siitä, että vaikka hyvinvointitalous on laaja teema, josta on haasteellista saada konkreettisesti kiinni, niin jokainen yksilö voi vaikuttaa kestävien valintojen tekemiseen päivittäin. Keskusteluissa rakentui yhteinen näkemys siitä, että hyvinvointitalouden toteuttaminen on käytännössä pitkäjänteistä konkreettista työtä, jonka tulokset tulevat näkyviin vasta myöhemmin.

Mitä ilmiöpöydän jälkeen tapahtui?

Hyvinvointitaloudesta käytävä alueellinen keskustelu on jatkunut. Aihe on huomioitu esimerkiksi hyvinvointialueen johtamiseen liittyvissä koulutuksissa ja henkilöstön kehittämisessä. Hyvinvointitalouteen liittyvä alueellinen pohdinta on keskittynyt esimerkiksi siihen, miten hyvinvointitalous voidaan alueella ottaa käyttöön ja miten hyvinvointitalous kyetään liittämään osaksi olemassa olevia rakenteita ja toimintatapoja.

4.4 Terveyttä ja hyvinvointia edistävät elintapavalinnat eivät ole kaikille helppoja tai mahdollisia

4.4.1 Ilmiön valitseminen

Terveellisten elintapojen valinnalle ilmiöpöydän teemaksi oli vahva peruste. Ne ovat koko ajan ja laajasti esillä, ja elintapamuutos nähdään keskeisenä mahdollisuutena esimerkiksi kansansairauksien ilmaantuvuuden vähentämisessä ja terveydenhuollon kustannusten hillinnässä. On myös

vahva näyttö siitä, että elintapamuutos toteutuessaan on vaikuttavaa. Suunnitteluryhmässä, jossa mukana järjestäjien lisäksi oli Ravitsemusyksikön edustus, pyörittelimme pitkään terveellisiin elintapoihin liittyviä ilmiöitä. Meillä oli alkuun vaikeuksia hahmottaa ilmiötä, jonka käsittelystä olisi lisähyötyä. Lähdimme liikkeelle ylipainosta ja lopullisen ilmiön valintaan päädyimme tunnistaen, että tietoa on ja sitä jaetaan, mutta se ei johda kaikkien kohdalla toimintaan. Tavoitteenamme oli, että keskustelu johtaisi pidemmälle siitä, että ”lisätään liikuntaa ja syödään terveellisemmin”.

Ilmiötä päädyimme tarkastelemaan kolmesta näkökulmasta; yksilö, elinympäristö ja yhteiskunta. Niin kuin muissakin ilmiöpöydissä lähetimme osallistujille ennakoon osallistujakortin, johon vastaamalla he pystyivät valmistautumaan tilaisuuteen.

4.4.2 Ilmiöpöydän osallistajat ja toteutus

Toteutimme ilmiöpöydän Wanhalla Walimolla 9.11.2023. Tilaisuuteen osallistui yhteensä 30 henkilöä, jotka edustivat Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakuntaa, hyvinvointialueen Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ja yhdyspintatyön yksikköä, RRP-hanketta sekä alueen kuntia ja Päijät-Hämeen liittoa. Tilaisuuden avauksesta ja päätössanoista vastasi lautakunnan puheenjohtaja *Pentti Lampi*. Avauspuheenvuorossaan hän teki katsauksen menneeseen, kansanterveyslaista nykypäivään. ja totesi termien vaihdelleen terveysvalistuksesta ja -kasvatuksesta terveysneuvontaan. Hän kertoi, miten vuosien mittaan on toteutettu erilaisia projekteja ja ohjelmia sekä tehty paljon tutkimusta. Lisäksi toimintatavat ja menetelmät ovat kehittyneet. Puheenvuoronsa hän päätti kysymykseen: olemmeko tilanteessa, että meillä on mahdollisuus tukea ihmisiä elintapavalinnoissaan paremmin?

Ilmiötä kehystivät tiedolla asiantuntijat kolmesta näkökulmasta: yksilö ammattilaisen tukemana, elinympäristö ja muut arjen ympäristöt sekä yhteiskunta/päätöksenteko. Ilmiötä ymmärsimme saadun tiedon pohjalta, improvisaatioteatterin keinoin, paikallisen Tarinateatterin kanssa. Improvisaatioteatterissa käsikirjoittajana toimi yleisö.

Ilmiön kehystäminen tiedolla

Ilmiön kehystämisen tiedolla aloitti kansanterveystieteen professori *Pilvikki Absetz*, jonka näkökulma ilmiöön oli yksilö ammattilaisen tukemana. Esitys koostui kahdesta osiosta: muutoksen paremmasta ymmärtämisestä ja muutoksen tavoista.

Kuulimme, että lääketieteellisessä hoitomallissa toimitaan asiantuntijakäsikirjoituksen mukaan. Siinä asiantuntija etsii ratkaisun, jota kokeillaan ja tauti/ongelma mahdollisesti poistuu. Asiantuntijalähtöisyys tuottaa joskus myöntömyyttä, mutta myös avuttomuutta ja riippuvuutta. Joskus se tuottaa myös vastarintaa, torjumista ja välinpitämättömyyttä. Muutos käyttäytymisessä ei kuitenkaan ole suoraviivaista, vaan enemmän hoipertelua. COM-B mallin mukaan käyttäytyminen (Behaviour) riippuu kolmesta alkulähteestä, joita ovat kyvykkyys (Capability), tilaisuus (Opportunity) ja motivaatio (Motivation). Kyvykkyydellä tarkoitetaan yksilön fyysisiä ja psyykkisiä voimavaroja sekä tarvittavia tietoja ja taitoja toteuttaa käyttäytyminen. Tilaisuudet ovat yksilön ulkopuolisia sosiaalisia ja fyysisiä tekijöitä, jotka tekevät käyttäytymisen mahdolliseksi. Motivaatioon kuuluu tiedostettuja ja automaattisia prosesseja, ja siinä keskeistä ovat autonomia, pystyvyys, omaehtoisuus ja yhteenkuuluvuus.

Absetz kertoi, että suuri osa elintavoista ovat tottumuksia, joihin ympäristömme voi tarjota tilaisuuksia ja mahdollisuuksia. Tottumuksia voi luoda tietoisesti tilaisuuksien ja toiston kautta. Lähtökohdana voi olla teko, jonka kokee hyödylliseksi ja, jonka toteutus ei vaadi pinnistelyä. Teko kannattaa istuttaa aina samaan toistuvaan ympäristöön, pohtia laukaisevaa ärsykettä, harjoitella ja seurata. Repsahduksista ei kannata tehdä isoa numeroa vaan palata taas harjoittelemaan. Pienelläkin tottumukseksi muodostuneella teolla on suuria vaikutuksia. Monille ihmisille elämäntapamuutos merkitsee rajoittamista, kieltäytymistä ja supersankarin tahdonvoimaa – ja epäonnistumista. Isot muutokset ja vanhojen tapojen lopettaminen vaativat vankkoja kykyjä, ympäristön tarjoamia tilaisuuksia ja sekä vahvaa motivaatiota. Siksi yksilölle helpompi tapa on tehdä pieniä muutoksia ja hyödyntää jo

olemassa olevaa hyvää, johon on motivaatiota, kykyjä ja tilaisuuksia. Yhteiskunnan ja sen eri toimijoiden tulee luoda ympäristöjä, jotka ovat täynnä tilaisuuksia terveellisiin valintoihin, ja tukea aktiivisesti terveellisten tottumusten muodostumista.

Toisessa ilmiötä kehystävässä puheenvuorossa tutkija *Eeva Rantala* Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta kertoi elinympäristön vaikutuksista terveyskäyttäytymiseen. Hänen mukaansa elinympäristö on moniulotteinen kokonaisuus, jossa on monenlaisia toimijoita. Poliittisessa ulottuvuudessa terveyskäyttäytymiseen pyritään vaikuttamaan lainsäädännön ja suositusten avulla. Fyysisessä ulottuvuudessa terveyskäyttäytymistä tarkastellaan elinympäristössä eli siinä, mitä on saatavilla ja miten se on laitettu esille. Taloudellinen ulottuvuus on sitä, miten valintojamme ohjataan hinnoittelun, verojen ja tukien kautta. Kaupallisessa ulottuvuudessa tuotteiden ja palvelujen myynti vaikuttaa valintoihimme. Sosiokulttuurisilla tekijöillä tarkoitetaan puolestaan sitä, miten arvot, normit, käsitykset ja uskomukset lähipiirissä, yhteisöissä ja yhteiskunnassa vaikuttavat terveyskäyttäytymiseemme. Kaikkiin ulottuvuuksiin voidaan vaikuttaa yhteiskunnallisilla toimilla monen toimijan kautta. Tärkeää onkin mahdollistaa laaja-alainen osallistuminen ja luoda vaikuttamismahdollisuuksia. Kaikkia tarvitaan terveyttä edistävän elinympäristön luomiseen ja ylläpitämiseen.

Rantala kertoi puheenvuorossaan siitä, että mahdollisuuksia on paljon, mutta niistä havaitaan vain osa. Hänen mukaansa muutoksen näkökulmasta ratkaisevaa on se, mikä elinympäristöstä on vaivatonta valita ja mikä erottuu helposti. Rantala kertoi, miten jokapäiväiset elintapamme ovat automatisoitunutta toimintaa, joihin käytetään vain vähän harkintaa ja toimitaan huomaamatta. Jos elinympäristö ei tue hyviä valintoja, terveyttä edistävien elintapojen omaksuminen ja ylläpitäminen vaatii liikaa resursseja ja on alttiimpi houkutuksille. Rantalan mukaan houkutusten vastustaminen on erityisen hankalaa lapsille ja nuorille. Arjen ympäristöissä tarvitaan siis havaitsemista ja keskittymistä, jotta ihminen onnistuu terveyttä edistävien valintojensa tekemisessä. Yksittäisistä valinnoista muodostuu terveysvaikutusten kokonaisuus. Tottumusten syntymisellä on suuri merkitys. Usein meillä on tietoa siitä, mikä olisi terveydelle hyväksi, mutta jos elinympäristö ohjaa johonkin toiseen suuntaan, ajaudumme tapoihin, jotka eivät tue terveyttä.

Kuulimme puheenvuorossa tuuppauksesta (Nudge), mikä muuttaa tarjolla olevaa valinta-arkkitehtuuria. Siinä elinympäristöä muutetaan niin, että ihminen tekee terveyttä edistäviä valintoja huomaamattaan ja vaivattomammin. Tuuppauksessa ei käytetä valistamista, rajoituksia tai kannustimia, vaan siinä keskitytään muokkaamaan asioiden esillepanoa, valikoimaa ja ominaisuuksia niin, että valinnan tekeminen on houkuttelevaa, ja se vaatii vain vähän vaivannäköä ja muuttaa normeja. Tällöin elinympäristö edistää valitsijan hyvinvointia. Tuuppauksessa voidaan pyrkiä vaikuttamaan kognitioon, tunteisiin tai suoraan toimintaan. Se ylläpitää valinnanvapautta. Ympäristö on fyysinen, sosiokulttuurinen, kaupallinen, taloudellinen ja poliittinen kokonaisuus, ja sillä on usein ratkaiseva vaikutus valintoihin. Siitä, mitä näemme paljon ja eri puolilla, muodostuu sosiaalinen normi. Rantala päätti puheenvuoronsa todeten, että kannattaa kiinnittää huomiota yksityiskohtiin elinympäristössä, jotta siellä olisi mahdollisimman paljon hyvää terveyttä edistäviä asioita.

Ilmiön kehystämisen osuuden päätti kehittämisspäällikkö *Tapani Kauppinen* Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta tuoden tilaisuuteen yhteiskuntatason näkökulmaa. Hän totesi puheenvuorossaan, että indikaattoreita yhteiskuntatason ilmiöistä on vaikeaa löytää. Yhteiskunnalliset ilmiöt näyttävät erilaisilta eri väestöryhmissä, jolloin myös vaikuttamisen keinojen tulee olla erilaisia. Tavoitteena on vaikuttaa ekosysteemeihin systemaattisesti. Tärkeää on kiinnittää huomiota suunnitelmien ja toimenpiteiden suhteeseen. Hyvinvointialue ja kunnat voivat vaikuttaa kolmeen yhteiskunnan tason asiaan: halu, hinta, huomen. Ihminen ei ole vapaa toimija, vaan tekee aina valintoja suhteessa ympäristöönsä. Kauppinen kertoi kulttuurisena halun esimerkkinä sen, että alkoholin myymistä alaikäisille pidetään hyväksyttävänä ja että kouluruokaa ei syödä, koska sen ajatellaan olevan pahaa. Hintavaikuttaminen voi näkyä esimerkiksi kunnan taloudellisena tukena kulttuurin tapahtumiin osallistumisessa tai kevyen liikenteen väylien kunnossapitona. Tulevaisuuteen katsovan huomenvaihtamisen esimerkkinä hän kertoi kasvisvoittoiseen ruokavalioon kannustamisesta. Yhteiskunta tason vaikuttamisessa tarvitaan useiden toimijoiden yhdessä tekemistä.

Ilmiön ymmärtäminen tiedon pohjalta

Tarinateatteri on improvisaatioon pohjautuvan draamallisen esittämisen sekä spontaanin ja vuorovaikutteisen teatterin muoto. Sen käsikirjoittajana toimii yleisö. Katsojat kertovat ohjaajan avustuksella tarinoita tai tuokiokuvia omasta elämästään, jonka jälkeen ohjaaja tekee usein tarkentavia kysymyksiä ja muokkaa näin saamansa informaation tunnetiloiksi ja esitystyylikeiksi näyttelijöille. Näyttelijät esittävät kohtauksen joko itse tai muusikoiden kanssa improvisaation keinoin välittömästi takaisin sekä kertojalle että koko yleisölle. Tarinateatteria voidaan käyttää keinona purkaa esimerkiksi koulutustilaisuuden antia. Ilmiöpöydässä käytimme sitä yhteisen ymmärryksen muodostamisessa. Tarinoiden pohjalla ja niiden kirjoittajana toimivat kolmen asiantuntijan edeltävästi jakama ilmiöön liittyvä tieto. Liitimme Tarinateatterin ensimmäisinä ilmiöpöytä.

Ilmiöpöytäillassamme Lahden Tarinateatterista oli paikalla neljä näyttelijää sekä muusikko, ja sen ohjaajina toimivat *Eija Kinnunen* ja *Päivi Mäntylä-Karppinen*. Aluksi Tarinateatterin toinen ohjaaja kertoi omaa hyte-tarinaansa, joka oli johdattanut hänet tähän hetkeen, jossa olemme valmiina yhteiseen seikkailuumme. Yleisö eli lautakunnan ja sidosryhmien jäsenet sekä hyte-yksikön työntekijät kertoivat omia tarinoitaan. Ne liittyivät ilmiöpöydän teemaan ja saatuun asiantuntijatietoon. Ohjaajat tarkensivat kutakin tarinaa tarvitsemillaan tavoilla, ja valitsivat sitten näyttelijöille käytettävän esitystavan. Tarinoita kertyi yhteensä seitsemän ja esitystapoina olivat mm. ketju, parit, kaksi versiota, vapaa improvisaatio ja kuoro. Käsittelimme tarinoissa seuraavia teemoja: 1) Miten kannustamme ottamaan vastuuta omasta hyvinvoinnista, 2) elintapamuutos on hoipertelua, ja se sisältää onnistumisen ja turhautumisen kokemuksia, 3) liikuntaneuvonta vahvuus- ja asiantuntijalähtöisenä lähestymistapana, 4) pienten lasten äiti ja esimerkin voima, 5) kiireisen isän arki ja terveellinen ravitsemus -hoipertelu, 6) vaimon rooli miehensä tuoppaajana eli hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on huolenpitoa ja huolenpito rakkautta sekä 7) tuoppaajana kaupassa.

Tarinateatteri päättyi 'Tuoppaajien kuoro' -esitykseen. Sen jälkeen käydyssä keskustelussa nousi esiin terveellisten elintapavalintojen tukeminen ja mahdollistaminen laajan toimijajoukon toimesta, eri toimijoiden roolit tunnistaen. Pohdimme, ketkä loppujen lopuksi vaikuttavat eniten toiminnallaan suomalaisten terveyteen, some- vai sote-ammattilaiset? Moni jäikin miettimään, mitä tuoppaus ja tuoppaaminen voisi tarkoittaa käytännössä, ja että millainen vaikuttamismahdollisuus sosiaalisen median "tuoppaajilla" onkaan, kun seuraajien määrä voi yltää miljooniin. Totesimme, että käyttöön tulisi saada laaja valikoima vaikuttamisen keinoja, ja mallia tulisi ottaa yhteiskunnan muilta sektoreilta. Tavoitteena ja vaikuttamisen mittarina voisi toimia se, että ihmiset muuttavat käytöstään.

Tiedosta toimintaa

Tiedosta toimintaa -kohta toteutettiin *Mentimeterillä*, jossa osallistujat vastasivat kysymykseen: mitä konkreettisia toimia kuulemasi ja ymmärtämäsi perusteella pitäisi tehdä?

Kyselystä saatujen vastausten perusteella käyttäytymisen muutoksessa tärkeänä pidettiin kaikkien elintapamuutosta tukevien toimijoiden ymmärryksen lisäämistä ihmisen käyttäytymiseen vaikuttavista tekijöistä. Sen ajateltiin tukevan toimintamme tietoperustaisuutta. Lisäksi vastauksissa korostettiin yksilöllisyyttä ja elämäntilanteen huomioimista kaikissa kohtaamisissa, armollisuutta itseä kohtaan sekä uuden rakentamista vanhan hyvän päälle. Vastaajien mukaan tarvitsemme lisää yhdessä tekemistä, laajassa vuoropuhelussa määriteltyjä yhteisiä tavoitteita sekä vuorovaikutusta kolmannen sektorin kanssa. Niitä pidettiin vaikuttavina toimintatapoina. Tuoppaaminenkin nähtiin isona mahdollisuutena, ja sen keinoja ja paikkoja meidän kannattaisi yhdessä etsiä ja löytää. Elintapamuutokseen tuoppaamiseen voisimme saada lisävoimaa sosiaalisen median ja siellä toimivien vaikuttajien avulla. Lisäksi kaupat voivat ohjata ja vaikuttaa paljonkin terveellisiin valintoihin mm. tuotesijoittelulla. Visuaalisen houkuttelun lisääminen terveellisiin valintoihin tuli esiin erityisesti kauppojen kohdalla, mutta mahdollisuuksia nähtiin myös muissa teemoissa, kuten liikunnan ja kulttuurin aloilla. Toimijajoukoksi vastaajat nimesivät koko laajan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kentän toimijoineen.

4.4.2 Tulokset ja jatkotoimet

Keskeiset huomiot

Loppupuheenvuorossaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnan puheenjohtaja *Pentti Lampi* totesi päivän ilmiön olleen mielenkiintoinen ja ilmiöpöydän järjestelyt hyvin toteutetuksi. Lammen mukaan terveelliset elintavat ovat Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnan ytimessä oleva aihepiiri, ja tämä tilaisuus tarjosi mittavan paketin tutkittua tietoa hyödynnettäväksi eri tahoilla. Lampi piti ilmiöpöytätyöskentelyä hyvänä yhteistyömallina lautakunnan ja Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yksikön välillä. Hän totesi, että elintapavalinnoissa keskiössä ovat yksilöiden omat voimavarat, mutta emme saa unohtaa heitä, joilla voimavarat ovat vähäiset. Kaikki väestöryhmät tulee ottaa työssä huomioon. Edellisten lisäksi hyvinvointityö on myös elinvoimatyötä ja tämä näkökulma voisi kannustaa yhä suurempaa joukkoa mukaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen.

Lautakunnan puheenjohtaja kannusti Hyte-yksikön asiantuntijoita seuraamaan ja tekemään tieteellistä tutkimusta ja jakamaan tietoa hyvinvointialueen ammattilaisille sekä myös Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnalle.

Mitä ilmiöpöydän jälkeen tapahtui?

Elintapoja käsitellyt ilmiöpöytä nostettiin esiin hyvinvointialueen Instagram-tilillä. Tilaisuuden asiantuntijalääkäri *Risto Kuronen* ja johtava ravitsemusterapeutti *Raisa Valve* jatkoivat keskustelua teemasta 10.11.2024 Radio Voiman haastattelussa. Haastattelusta tehtiin [podcast-tallenne](#).

4.5 Haavoittuvassa asemassa olevan osallisuus

Haavoittuvassa asemassa olevien asiakasryhmien palveluiden toteutumisen arviointi ja edistäminen kuuluu hyvinvointialueen asiakas- ja osallisuuslautakunnan tehtäviin. Järjestimme haavoittuvassa asemassa olevien osallisuutta tarkastelleen ilmiöpöydän lautakunnan pyynnöstä ja yhteistyössä Osallisuuden versoja³ -hankkeen kanssa. Aihetta tarkasteltiin yhdessä niin ikään kokemus-asiiantuntijoiden, palveluiden asiantuntijoiden ja lautakunnan kanssa.

4.5.1 Ilmiön valitseminen

Valitsimme ilmiöksi ”*haavoittuvassa asemassa olevat aikuiset ja nuoret eivät tule nähdyksi ja kuulluksi*”. Ilmiön valinta tehtiin asiakas- ja osallisuuslautakunnan toiveiden pohjalta, vuoropuhelussa Osallisuuden versoja –hankkeen sekä asiakas- ja asukasosallisuuskoordinaattoreiden kanssa. Lautakunta toivoi meiltä tietoa erityisesti heistä, joita ei tavoiteta mihinkään palveluun. Pohdimme yhdessä, kenestä tällöin puhutaan. Suunnittelimme tilaisuuden sisällön ja järjestelyt kuuden tapaaamisen aikana kesä-syyskuussa. Tarvitsimme suunnittelun alussa aikaa yhteisen ymmärryksen muodostamiseen osallisuusilmiöstä. Totesimme, että asiakasosallisuutta ja sen vaikutuksia ei vielä kattavasti ymmärretä hyvinvointialueella, ja sen kehittäminen vaatii yhteistä keskustelua.

Lähtökohdaksi keskustelulle ja kehittämiselle valitsimme tiedon siitä, ettei osa asiakkaista koe tulensa kuulluksi ja kohdatuksi palveluissa. Usein nämä ihmiset ovat jollakin tavalla haavoittuvassa asemassa. Haavoittavia tekijöitä voi olla erilaisia, niitä voi olla useampia samanaikaisesti ja ne voivat olla suhteessa erilaisiin asioihin. Haavoittuvan aseman yhteiseksi nimittäjäksi löysimme sen, että heikommassa asemassa olevia ihmisiä on vaikea tavoittaa erilaisiin vaikuttamiskanaviin, ja

³ Osallisuuden versoja -hankkeen (2023) tavoitteena oli tutkia ja edistää haavoittuvassa asemassa olevien osallisuutta ja hyvinvointia sekä lisätä alueen päättäjien, viranomaisien ja työntekijöiden tietoa kohderyhmän osallisuudesta ja sen merkityksestä hyvinvoinnille. Hanketta rahoitti Päijät-Hämeen liitto aluekehitysrahalla.

heidän äänensä kuuluu muutenkin vähemmän palveluiden kehittämisessä ja yhteiskunnassa. Totesimme, että osallisuus näyttäytyy usein tilanteena, jossa asiakkaat kokevat, että voivat tai eivät voi vaikuttaa. Pohdimmekin, miten tulla kuulluksi tilanteesta tai asemasta riippumatta, kenen äänen perusteella yhteiskunta rakentuu ja kenen ehdoilla demokratiaa rakennetaan.

Osallisuuden versoja –hankkeen tavoitteisiin kuului: 1) edistää haavoittuvassa asemassa olevien osallisuutta ja hyvinvointia Päijät-Hämeessä tunnistamalla osallisuuden ydinelementtejä sekä kuvaamalla ja vahvistamalla niitä, 2) vahvistaa työssään haavoittuvassa asemassa olevia kohtaavien työntekijöiden ja viranomaisten tietoa kohderyhmän osallisuudesta sekä sen lisäämisen menetelmistä ja 3) lisätä alueen päättäjien tietoa kohderyhmän osallisuudesta ja sen merkityksestä hyvinvoinnille. Osallisuus käsitetään tässä nimenomaan kokemuksena ja tunteena, johon kiinnitetään huomiota sen vuoksi, että se on yhteydessä hyvinvointiin ja mahdollistaa osallistumisen. Yhdistimme ilmiön valinnassa nämä tavoitteet asiakas- ja osallisuuslautakunnan tehtävään erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien asiakasryhmien palveluiden toteutumisen arvioinnista ja edistämisestä.

4.5.2 Ilmiöpöydän osallistujat ja toteutus

Järjestimme osallisuuden ilmiöpöydän asiakas- ja osallisuuslautakunnan kanssa 21.9.2023 Päijät-Hämeen hyvinvointialueen tiloissa, Linjakadulla. Tilaisuuden järjestelyihin osallistui yhdeksän asiantuntijaa Sosiaalialan osaamiskeskus Versosta sekä Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yksiköstä. Asiakas- ja osallisuuslautakunnan 12 jäsenen lisäksi ilmiöpöytään osallistui neljä kokemusasiantuntijaa, edustajat hyvinvointialueen vammais- ja nuorisovaltuustosta sekä neljä palvelujen asiantuntijaa hyvinvointialueen työikäisten palveluista, lastensuojelusta sekä kunnan etsivästä nuorisotyöstä ja järjestöstä. Paikalla oli lisäksi perhe- ja sosiaalityön toimialajohtaja *Mika Forsberg* ja hetken aikaa myös hyvinvointialueen johtaja *Petri Virolainen*.

Ilmiöpöydän työskentelyä alusti erityisasiantuntija *Tuula Carroll* otsikolla ”Haavoittuvassa asemassa olevat nuoret ja aikuiset eivät tule nähdyksi ja kuulluksi - ilmiöön liittyvää tutkimustietoa”. Jatkoimme ilmiön kehystämistä tiedolla *paneelikeskustelun* muodossa, jossa alueen asiantuntijat jakoivat tietoaan ilmiöstä. Paneelissa keskustelimme siitä, mitä ovat näkymättömyys ja hiljaisuus. Ilmiöpöydän toisessa osassa kokoonnuimme yhdessä *Learning Café* -työskentelyyn pohtimaan, mitä tiedämme ja ymmärrämme kuulemastamme tiedosta alustuksen ja paneelin pohjalta ja mistä tieto kertoo.

Ilmiön kehystäminen tiedolla

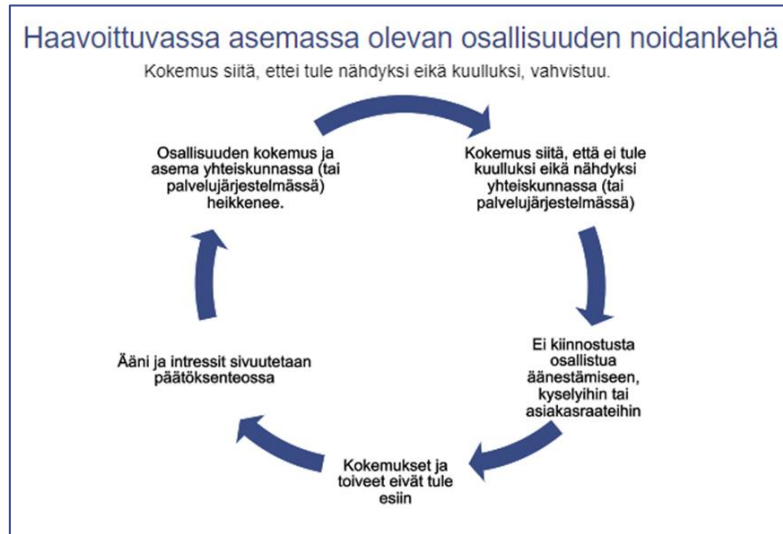
Ymmärsimme haavoittuvassa asemassa olevan tarkoittavan tässä niitä työikäisiä henkilöitä, joilla ei ole oman vaikutusvaltansa ulkopuolella olevien tekijöiden vuoksi samoja mahdollisuuksia kuin muilla väestöryhmillä. Heillä on tästä syystä riski joutua eriarvoiseen asemaan. Haavoittuvassa asemassa olevilla henkilöillä voi olla yksi tai useampia terveyteen, toimeentuloon, sosiaalisiin suhteisiin tai elinolosuhteisiin liittyviä riskejä, jotka toteutuessaan voivat johtaa yhteiskunnallisesti heikkoon asemaan⁴

Tuula Carroll mainitsi alustuksessaan, että hiljaiset ja näkymättömät ovat ”Hidden population” tai ”Hard to survey”⁵ tutkimusperinteen mukaan vaikeasti tutkittava joukko: He harvoin osallistuvat kyselyihin esimerkiksi voimavarojensa, elämäntilanteensa tai kieli- tai digitaalisten puuttumisen vuoksi. Tällöin puhutaan väestöryhmistä, joita ei tavoiteta tai jotka ovat aliedustettuina tutkimuksissa. Carroll kertoi, että tutkimuksessa on kehitetty keinoja eri väestöryhmien tavoittamiseen kustannustehokkaasti. Tämän lisäksi käytetään aineiston painottamista, jolla paikataan jonkin ryhmän vastaajakatoa. Palvelujärjestelmässä ”hiljaiset ja näkymättömät” asiakkaat katoavat, osin myös edellä

⁴ Sosiaali- ja terveydenhuollon yhdenvertaisuuden käsitteet (2019) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

⁵ Tourangeau, Roger (2014) Defining hard-to-survey populations

mainituista syistä. Asiakastietoa tai -palautetta palveluista kerätään usein kyselyin tai aktiivisimpia ja voimavaroiltaan paremmin tavoitettavia vaikuttamisryhmien tai raatien avulla.



Kuva 2: Haavoittuvassa asemassa olevan osallisuuden noidankehä on itseään ruokkiva kokemus siitä, ettei tule nähdä eikä kuulla.⁶

Jatkoimme ilmiön kehystämistä tiedolla, *paneelikeskustelun* muodossa. Siinä alueen asiantuntijat, tulosaluejohtaja *Eija Leino* työikäisten palveluista, johtava sosiaalityöntekijä *Päivi Mykrä* lastensuojelun sosiaalityöstä, kokemusasiantuntija *Pasi Kangasmäki*, palvelupäällikkö *Tarja Nikkilä* Avainsäätiöstä ja etsivä nuorisotyöntekijä *Marju Puhalainen* Orimattilan kaupungin nuorisopalveluista, jakoivat tietoaan käsittelyssä olevasta ilmiöstä. Paneelin tarkoituksena oli kehystää aiemmin kuulua ja saada esiin palvelujen ja kokemusten kautta syntynyttä tietoa. Paneelin asiantuntijat keskustelivat siitä, mitä ovat näkymättömyys ja hiljaisuus.

Asiantuntijoiden mukaan näkymättömyys ja hiljaisuus ilmenivät asiakkaiden tunteena ei-mihinkään kuulumisesta, eli kokemuksena siitä, ettei tule kuulla, saa palveluja tai edes tukea. Nuoren kohdalla se voi tarkoittaa sitä, ettei tämä saa tarvitsemaansa apua asioidessaan yksin, vaan tarvitsee jonkun toisen mukaansa asiointikäynneille ikään kuin tulkiksi tai asianajajaksi. Lisäksi näkymättömyys ja hiljaisuus voivat tarkoittaa myös sitä, että pinnistelyistä huolimatta ihminen ei uskalla edes hakeutua avun piiriin, tai ei kykene ilmaisemaan avun tai tuen tarvettaan, vaan kävelee ulos palvelusta, ja tulee siten leimatuksi ”huonosti kiinnittyväksi” asiakkaaksi. Kotiin ”linnoittautuminen” tunnistettiin nuoriin aikuisiin ja eläkeläisiin kytkeytyväksi ilmiöksi tai sen oireeksi. Etsivä nuorisotyöntekijä *Marju Puhalainen* kertoi kohtaavansa työssään ”näkymättömiä ja hiljaisia” ihmisiä, joilla ei ole asuntoa tai puhelinta, ja joille asiakasajalle pääsy tai palvelun hakeminen voi olla haastavaa. Paneelistit arvelivat pärjäämisen kulttuurin olevan avun pyytämistä ja hakemista estävä tekijä. Lisäksi paneeli totesi eri ikäisten ihmisten digitaidottomuuden, yli 30-vuotiaiden nuorisopalvelujen käyttöi-keuden päättymisen, koulutuksen puutteen, häpeän, elämäntilanteen ja -historian synnyttämän stigman, kokemuksen heikosta asemasta ja oireiden ylisukupolvisuudesta lisäävän riskiä joutua haavoittuvaan asemaan ja siten myös syrjäytymistä edistäväksi tekijöiksi. Avun saamisen hitaus ja asioiden ratkomisen pieni pala kerrallaan voivat turhauttaa asiakasta ja turhautuminen voi pudottaa pois avun piiristä.

⁶ Kuvio: Carroll (2023) mukaillen mm. Isola, Anna-Maria; Nousiainen, Marko & Valtari, Salla (2020) Osallisuustyö väli-
neenä heikossa asemassa olevien vallan lisäämiseen. Teoksessa Suoninen-Erhiö, Lea, Anneli Pohjola, Mirja Satka &
Jenni Simula (toim.) Sosiaaliala uudistuu. Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä. Helsinki: Huoltaja-säätiö, 165–
188.

Paneelin järjestöasiantuntija *Tarja Nikkilän* mukaan noin 90 % oman järjestön tuottamaan toimintaan osallistuvista asiakkaista on kokenut koulukiusaamista. Myös neurokirjon diagnoosin saaneet nuoret/aikuiset ovat moninainen ryhmä, joka ei vielä tule kuulluksi ja nähdyksi tarpeineen palveluissa. Panelistien mukaan tarvitaan henkilökohtaisen epäluottamuksen purkamista. Epäluottamuksen taustalla voi olla vahva tunne, joka ei korreloi tosielämän mahdollisuuksien ja realiteettien kanssa avun saamisen mahdollisuudesta ja prosessista.

Ilmiön ymmärtäminen tiedon pohjalta

Ilmiöpöydän toisessa osassa kokoonnuimme yhdessä *Learning Café* -työskentelyyn pohtimaan, mitä tiedämme ja ymmärrämme kuulemastamme alustuksen ja paneelin pohjalta ja mistä tieto ker-
too. Kävimme Learning Café -keskusteluja kolmesta teemasta: 1) yksilön osallisuuden kokemus-
maailma, 2) osallisuus arkisissa yhteisöissä ja ympäristöissä sekä 3) osallisuus palveluissa ja yh-
teiskunnassa. Nimesimme kuhunkin pöytään puheenjohtajan ja kirjurin, sekä kutsuimme ”vakitui-
siksi jäseniksi” kokemusasiantuntijan ja sisällön asiantuntijan. Muiden osallistujien tehtäväksi jäi
kiertää keskustelemassa jokaisessa pöydässä vuorollaan, ennalta sovitussa järjestyksessä.

Yksilön osallisuuden kokemusmaailma -pöydässä puheenjohtajana toimi asiakasosallisuuskoordi-
naattori *Sini Pulkkinen*. Hän tiivisti pöydässä keskustellun johtopäätökseen: Palvelujärjestelmän
muuttaminen on tarpeellista, sillä suomalainen mentaliteetti pakottaa pärjäämään, ja voimaton ih-
minen ei jaksakaan hakeutua mihinkään. Kaikki asiakkaat eivät myös osaa puhua tunteistaan. Näin
syntyy näkymättömiä ihmisiä. Ryhmän jäsenet totesivat asiakkaiden toisinaan kokevan, etteivät
ammattilaiset uskalla kysyä ”mitä kuuluu?” Jotta asiakas tulisi nähdyksi ja kuulluksi, on ryhmäkes-
kustelun mukaan ammattilaisten saatava lisää tarvitsemaansa tukea kohtaamiseen. Tämä niin
ikään voisi hälventää ammattilaisten kokemaa riittämättömyyttä ja siihen liittyvää häpeää. Keskus-
telun muistiinpanoissa korostuivat kiperät elämäntilanteet, jotka ovat kestäneet pitkään ja johon
apua on vaikea löytää monimutkaisesta ja tiukasti lokeroidusta, ehdoin aukeavasta palvelujärjestel-
mästä. Tärkeitä kysymyksiä olivat myös: Oletetaanko, että asiakas haluaisi väärinkäyttää palve-
luita? Tunnistetaanko häpeää ja stigmaa, joka vaikuttaa palvelun saamiseen tai siinä kiinni pysymi-
seen negatiivisesti?

Osallisuus arkisissa yhteisöissä ja ympäristöissä -ryhmäkeskustelun puheenjohtajana toimi erityis-
asiantuntija *Tuula Carroll*. Hän tiivisti keskustelun ajatukseen, että mielenterveys- ja päihdeongel-
mat, mutta myös fyysiset rajoitteet vaikuttavat osallisuuteen. Arkisiin yhteisöihin ja ympäristöihin
pääsemiseksi tarvitaan monenlaista esteettömyyttä. Ryhmässä keskusteltiin pelosta: Kuka pelkää
ja ketä? Keskustelussa todettiin, että yksi hyvä kohtaaminen voi riittää alkuun pääsemiseen, mutta
yksi huono kohtaaminen voi vesittää koko luottamuksen. Lisäksi ryhmässä keskustelleet totesivat,
että yhteisöllisyys on aiemmin ollut nykyistä vahvempaa, mutta nyt yhteiskunta on muuttunut. Sen
vuoksi ihmiset tarvitsisivat aikaisempaa enemmän sydämen sivistystä, yhteisöllisyyttä ja inhimilli-
syyttä. Keskustelun muistiinpanoista nousi esiin yhteisöllisyyden käänköpuoli esimerkiksi pienissä
kunnissa, joissa stigma tai häpeä voivat estää hakemasta apua. Yhteiskunnallinen eriarvoistumi-
nen näkyy heikossa asemassa olevien entistä huonompana vointina, ja toisaalta työelämässä ole-
vat kokevat kiireen ja tulospaineiden vuoksi uupumusta, ja osa putoaa kyydistä. Taloudellinen hy-
vinvointikaan ei takaa henkistä hyvinvointia.

Osallisuus palveluissa ja yhteiskunnassa -keskustelun puheenjohtajana toimi Verson johtaja *Kirsi
Kuusinen-James*. Tässä pöydässä osallistujat keskustelivat palvelujärjestelmästä. He totesivat sen
tarkoittavan muutakin kuin hyvinvointialuetta eli heidän mukaansa palvelujärjestelmän muodosta-
vat kaikki, jotka työssään kohtaavat ihmisiä. Keskustelussa pohdittiin, millaisella osaamisella ja jak-
samisella kohtaamiset tapahtuvat, ja kenen toiveet, tarpeet ja tavoitteet ohjaavat työskentelyä: asi-
akkaan vai työntekijän. Osallistujat korostivat, että työntekijän tulee tunnistaa ihmisten erilaiset läh-
tökohdat ja niiden juuret sekä huomata, milloin asiakas on valmis esimerkiksi siirtymään palvelussa
seuraavalle askelmalle. Palvelujärjestelmästä mainittiin erityisesti koulu, ja sen tärkeä rooli osalli-
suuteen kasvattajana ja sen mahdollistajana. Pöydässä keskusteltiin myös palvelujen saatavuus-
desta, saavutettavuudesta ja siitä, miten etäisyydet vaikuttavat osallisuuteen. Keskustelun

muistiinpanoista löytyivät kirjattuna ajatukset monisukupolvisuudesta ja haavoittuvan aseman pe-
riytymisestä, digipalvelujen saavutettavuudesta sekä somaattisen avunsaamisen vaikeudesta eri-
tyisesti mielenterveys- ja päihdeongelmiin. Kun elämänpiiri ja toimintaympäristö ovat supistuneet ja
kun voimavaroja on vähän, ihmisellä ei ole tietoa tai näkymää paremmasta. Palvelun äärelle tule-
minen on mahdollisuus kohtaamiseen ja luottamuksen uudelleen rakentamiseen, ja siksi palveluilla
tulee olla mahdollisuus vastata avunpyyntöihin ja tarjota erilaisiin elämäntilanteisiin sopivaa tukea.

Tiedosta toimintaa

Päätimme tilaisuuden asiantuntijakeskusteluun siitä, kuka ottaa vastuun ja mitä se tarkoittaa käy-
tännössä. *Päätösdialogissa* asiakas- ja osallisuuslautakunnan puheenjohtaja *Sirkku Hildén*, hyvin-
vointialueen vammaisneuvoston puheenjohtaja *Mikko Virtanen* ja perhe- ja sosiaalipalveluiden toi-
mialajohtaja *Mika Forsberg* vetivät keskustelussaan yhteen, miten haavoittuvassa asemassa ole-
vien osallisuuden tunnetta voidaan vahvistaa palveluissa, ja miten päätöksenteko tukee ja mahdol-
listaa sen. Tarvitaan tietoa, taitoa ja tahtoa sekä päätöksenteon että työn tueksi. Mika Forsberg to-
tesi tarpeen professioiden purkamiseen, jotta ammattilaiset onnistuisivat kohtaamaan työn keskion,
ihmisen tarpeet ja muodostamaan räätälöidyistä palveluista kehän asiakkaan ympärille. Hyvän
kohtaamisen varmistamiseksi työssä tarvitaan aikaisempaa enemmän avointa ja kuuntelevaa dia-
logia.

Ilmiöpyötyöskentelyn lopuksi pyysimme järjestäjinä kaikkia osallistujia vastaamaan kysymyk-
seen: mitä voin oman roolini kautta tehdä, että haavoittuvassa asemassa olevat aikuiset ja nuoret
tulevat kuulluksi?" Tiivistimme osallistujien lupaukset kuvan 3 mukaisesti:

Mitä itse teen, jotta haavoittuvassa asemassa olevat aikuiset ja nuoret tulevat kuulluksi?

1. Pidän huolta omasta hyvinvoinnista.
2. Puolustan heikompia asemaa.
3. Jaan omia kokemuksia.
4. Olen aito, avoin ja kuuntelen aidosti.
5. Kohtaan huomaavaisesti ja arvostavasti.
6. Kuuntelen ja kysyn asiakkaan tarpeita arvostavasti, ilman ennakkokäsityksiä.
7. Olen läsnä, en yritä ratkaista asiaa etukäteen. Annan aikaa kohtaamisille.
8. Etsin erilaisia palvelumuotoja haavoittuvassa asemassa olevien tukemiseksi.
9. Sitoudun kokemusasiantuntijuuteen ja sen käyttöön.
10. Kehitän osallisuustiedon hyödyntämistä. Kunnioitan nuorten omaa ääntä, toiveita ja tavoitteita.
11. Annan oman panokseni yhteiskuntaan ja osallistun aktiivisesti, esimerkiksi vaikuttamistoimielimissä.
12. Puhun ääneen ja vien viestiä aktiivisesti eteenpäin.
13. Jatkan työtä haavoittuvassa asemassa olevien osallisuuden selvittämiseksi ja edistän kohtaamisia päättäjien, palveluiden ja asiakkaiden välillä.
14. Tuen palveluita asiakkaiden tarpeita huomioiden.
15. Tuon esiin ammattilaisten ja asiakkaiden ääntä rakenteellisen sosiaalityön keinoin.
16. Kuuntelen kuntalaisia tarkalla korvalla ja tuon sekä vien tietoa eteenpäin.
17. Sitoudun osallisuustyöhön: teen parhaani haavoittuvassa asemassa olevien osallisuuden edistämiseksi myös tulevaisuudessa.

Kuva 3: Mitä teen itse, jotta haavoittuvassa asemassa olevat aikuiset ja nuoret tulevat kuulluksi?

4.5.3 Tulokset ja jatkotoimet

Nostoja Learning cafesta

Learning Café -pöydissä käsiteltiin paljon palvelujärjestelmää: sen monimutkaisuutta, sirpalei-
suutta, kankeutta ja kyvyttömyyttä kohdata haavoittuvassa asemassa olevia heidän tilanteeseensa
sopivalla tavalla eli joustavasti, luottamusta luoden ja tilanteessa kannatellen asiakkaan tarve
edellä. Palveluissa, joissa ihmisiä kohdataan, on osaamista, mutta ei aina voimavaroja ja aikaa
kohtaamiseen. Toisaalta asiakkaan mahdolliset aiemmat kokemukset, pelot, hylätyksi tuleminen,
häpeä, päihteet, addiktiot, sairaudet, traumat vaikuttavat kohtaamiseen ja vaikeuttavat palveluiden

saamista ja niissä pysymistä. Kun asiakas putoaa palvelusta tai palaa sinne uudelleen ja uudelleen saamatta tarvitsemaansa apua, menee hukkaan valtava määrä niin palvelun resursseja, kuin haavoittuvassa asemassa olevan aikuisen ja nuoren vähäisiä voimia ja luottamusta. Jos työntekijällä ei ole keinoja tai voimavaroja kohdata ihmisiä, tulee erityisesti kiinnittää huomiota työhyvinvoinnin johtamiseen.

Onneksi on olemassa myös toimivia palveluja, ja kun asiakas niihin vihdoin pääsee sisään, kokonaisvaltainen huomiointi on mahdollista. Kaikkein haavoittuvimmassa asemassa, ei vielä palveluiden piirissä olevia, palvelee jalkautuva ja etsivä työote.

Mitä ilmiöpöydän jälkeen tapahtui?

Ilmiöpöydän jälkeen illan tuloksia käsiteltiin 22.9.2023 Radio Voiman [haastattelussa](#). Julkaisimme ilmiöpöydän työskentelystä [blogikirjoituksen](#) Sosiaalityötä Päijät-Hämeessä -blogissa joulukuussa 2023. Toimitimme tulokset asiakas- ja osallisuuslautakunnalle ja muille osallistujille koosteena pian ilmiöpöytäillan jälkeen. Lautakunta keskusteli illan toteutuksesta ja tuloksista seuraavassa kokouksessaan, ja toivoi jatkoa keskusteleville kohtaamisille kokemusasiantuntijoiden ja palvelujen asiantuntijoiden kanssa.

Saimme jatkoa Osallisuuden versoja –hankkeelle vuodelle 2024 hyvinvointialueen vakiinnuttamisrahalla, nimellä Osallisuuden versoja 2 – Haavoittuvassa asemassa olevien tavoittaminen, osallisuus ja hyvinvointi. Hanke jatkaa edellä mainittua keskustelemaan kohtaamisen mallin työstämistä asiakas- ja osallisuuslautakunnan kanssa sen jatkuvaan käyttöön. Vuonna 2024 hankkeessa tartutaan myös yhteisö- ja etsivän sosiaalityön mallin kehittämiseen työikäisille. Teemme yhteistyötä hyvinvointialueen muiden hankkeiden, kuten varhaisen tuen kehittämisen, ikääntyneiden etsivän työn, alle 30-vuotiaiden etsivän työn sekä RRP-hankkeen kanssa. Lisäksi teemme yhteistyötä järjestöissä ja kunnissa sekä etsivää ja jalkautuvaa työtä tekevien toimijoiden kanssa.

4.6 Taide voimavarana

Toteutamme kulttuurihyvinvointitoimintaa Päijät-Hämeessä osana hyvinvointialueen, kuntien ja kolmannen sekä neljännen sektorin työtä. Alueella on tehty hankkeita kulttuurihyvinvointitoiminnan kehittämisestä sekä kehitetty toimintamalleja esimerkiksi yhteisötaiteilijan työskentelystä sosiaali- ja terveyspalveluissa. Toiminta ei kuitenkaan ole jäsentynyt, eivätkä toimijat ole verkostoituneet ja verkottuneet keskenään nykyisissä rakenteissa. Kulttuuritoiminnan linkittäminen kuntien hyvinvointiin ja terveyden edistämisen tehtävään ei ole kaikilta osin selkeää ja suunnitelmallista. Maakuntaan ei myös ole perustettu yhteistyöhön perustuvaa Taikusydän-yhteyspistettä, joka tuo alan tekijöitä yhteen, välittää tietoa kulttuurihyvinvointialan uutisista ja kokoaa tietopankkia alaan liittyvästä tiedosta.

Näistä lähtökohdista käsin lähdimme rakentamaan ilmiöpöytää ja ymmärtämään kulttuurihyvinvointia ilmiölähtöisesti yhteistyössä Päijät-Hämeen hyvinvointialueen, Päijät-Hämeen liiton, Painovoima ry:n, Kauno ry:n, Taiteen edistämiskeskuksen ja Lahden kaupungin kanssa. Koimme merkitykselliseksi, että työryhmässä oli mukana julkisen sektorin toimijoiden lisäksi taiteilijoita, jotka toivat mukanaan käytännön kokemusta toiminnan järjestämisestä asiakkaiden kanssa. Lisäksi Taiteen edistämiskeskus toi työskentelyyn arvokasta tietoa kulttuurihyvinvointitoiminnasta ja kulttuurihyvinvointiin edistämisestä valtakunnallisella tasolla tarkasteltuna. Toteutukseen osallistuneilla päijäthämläisillä toimijoilla oli hyvin erilaisia tulokulmia kulttuurihyvinvointitoimintaan, eikä heillä ollut yhteisesti jaettua näkemystä kulttuurihyvinvoinnin määritelmästä.

4.6.1 Ilmiön valitseminen

Aikajänne ilmiöpöydän suunnittelusta toteutukseen oli melko pitkä; kutsuimme työryhmän kokoon kesäkuussa 2023 ja ilmiöpöydän toteutimme lokakuussa. Työryhmän koollekutsuivat *Joonas Pokkinen* Päijät-Hämeen liitosta ja *Susanna Leimio* Päijät-Hämeen hyvinvointialueelta. Työryhmän jäseniksi kutsuimme toiminnanjohtaja *Janika Salosen* ja puheenjohtaja *Eili Ikosen* Kauno ry:stä, kulttuurihyvinvoinnin asiantuntija *Taina de Carvalhon* Painovoima ry:stä, kulttuuriasianpäälikkö *Matti Karhoksen* Lahden kaupungilta, taideasiantuntija *Heli Kauhasen* Taiteen edistämiskeskuksesta ja hyvinvointipäälikkö *Saila Juntusen* Päijät-Hämeen liitosta.

Ilmiöpöydän koostaminen oli merkityksellinen prosessi, jossa jo valmisteluvaiheessa avarsimme yhteisessä pöydässä ymmärrystämme kulttuurihyvinvointitoiminnasta. Kulttuurihyvinvointi ei itsessään ole kuitenkaan ilmiö, ja pyrimmekin löytämään ilmiön kulttuurihyvinvointiaiheen sisältä tulevan työskentelyn pohjaksi.

Päijät-Hämeessä kulttuurihyvinvointitoimintaa on tehty sote-uudistusten eri vaiheissa eri tulokulmilla ja taideperustaista, hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen tähtäävää toimintaa on toteutettu eri yhteyksissä. Maakuntaan ei ole kuitenkaan syntynyt vakiintuneita rakenteita toimijoiden väliselle yhteistyölle. Vuonna 2023 laadittu maakunnan kulttuuriohjelma, Päijät-Hämeen kulttuurin suunta 2030, tarkastelee alueen kulttuuri- ja taidekenttää kestävyystavoitteesta käsin. Sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta on tärkeää, että päijäthämäläisten kulttuuriset oikeudet toteutuisivat. Ohjelman toimenpide-ehdotuksissa on konkreettisena tavoitteena esimerkiksi Taikusydän-yhteyspisteen ympärille muodostuvan rakenteen luominen Päijät-Hämeeseen sekä kulttuurihyvinvointitoiminnan hyvien käytäntöjen vakiinnuttaminen ja uudet kokeilut.

Löysimme ilmiön, jota halusimme tarkastella ilmiöpöytämenetelmän avulla jo työskentelyn alkuvaiheessa. Lähdimme taustaryhmässä määrittelemään ilmiötä aluksi negatiivisten asetelmien kautta, mutta lopulta päädyimme jo ensimmäisessä ryhmän tapaamisessa muodostamaan ilmiön positiivisen kautta: *”taide on voimavara hyvinvoinnin, terveyden ja osallisuuden edistämisessä sekä ehkäisevässä työssä”*. Ilmiön valinnalla halusimme korostaa taiteen moninaisia mahdollisuuksia ja paikkoja, joissa voidaan tavoitella vaikutuksia hyvinvointiin ja terveyteen ja se on voimavara myös ehkäisevässä työssä.

4.6.2 Ilmiöpöydän osallistajat ja toteutus

Järjestimme ilmiöpöydän Lahden Harjula-keskuksessa tiistaina 17.10.2023 kello 15–18. Emme toteuttaneet ilmiöpöytää millekään olemassa olevalle ryhmälle, vaan pyrimme saamaan kokoon kattavasti edustajia eri tavoin kulttuurihyvinvointitoimintaan linkittyvistä tahoista. Lähetimme kutsun kuntien kulttuurivastaaville, kuntien kulttuuritoiminnasta ja/tai hyvinvoinnista vastaavan lautakunnan tai vastaavan rakenteen edustajille, Lahden kaupungin ylläpitämille museolle, teatterille, orkesterille ja kirjastolle, Päijät-Hämeen hyvinvointialueen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnan puheenjohtajalle, hyvinvointialueen vaikuttamistoimielinten (vanhus- ja vammaisneuvostot, nuorisovaltuusto) puheenjohtajille sekä valitulle joukolle hyvinvointialueen henkilöstöä. Taidealan edustuksen varmistimme kutsumalla mukaan taideasiantuntijoita erityisesti ymmärtämisvaiheen työskentelyn toteuttamiseksi. Asiantuntijat saivat osallistumisestaan korvauksen.

Ilmiöpöytään osallistui yhteensä 14 toimijaa alueen kunnista, hyvinvointialueelta, kuntien luottamustoimielimistä, Wellamo-opistosta, Lahden kaupungin kirjastosta ja LUT-yliopistosta. Lisäksi tilaisuuteen kutsuttiin Learning Café -työskentelyn pöytien puheenjohtajiksi, kirjureiksi ja taideasian-tuntijoiksi sekä tilaisuuden järjestäjiksi yhteensä 13 henkilöä. Osallistujat edustivat kattavasti julkisen sektorin organisaatioita.

Ilmiöpöydän avasi kuntien kulttuuritoiminnan alueellisen kehittämistehtävän projektipäälikkö *Joonas Pokkinen*, joka myös vastasi ilmiöpöydän pysymisestä aikataulussa. Heti alkuun tarjosimme osallistujille *neljä näkökulmaa kulttuurihyvinvointiin*.

Ilmiön kehystäminen tiedolla

Taiteen edistämiskeskuksen taideasiantuntija *Heli Kauhanen* piti yleis- ja historiakatsauksen kulttuurihyvinvointiin suomalaisten politiikkasuositusten näkökulmasta. Kauhanen nosti esiin kulttuurihyvinvoinnin monimuotoisuuden ja monet toimintamuodot. Hän totesi, että kulttuurihyvinvointitoiminnalla on aina julkilausuttuja tavoitteita hyvinvoinnin edistämiseksi: kaikki kulttuuri toimintaa ei siis ole kulttuurihyvinvointitoimintaa. Taiteen saavutettavuuden edistäminen on osa kulttuurihyvinvointitoiminnan kehittämistä. Poliittinen ohjaus kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi juontaa juurensa vuoteen 2007 ja Matti Vanhasen hallituksen Terveiden edistämisen politiikkaohjelmaan. Kuntien kulttuuri toimintaa ohjaa laki kuntien kulttuuri toiminnasta. Yksi kunnan tehtävistä on edistää taidetta ja kulttuuria osana asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä. Lisäksi laki ohjaa kuntia toimimaan yhdessä hyvinvointialueen kanssa. Hyvinvointialueen tulee puolestaan sovittaa palveluita yhteen muiden toimijoiden kanssa. Kauhanen korosti puheenvuorossaan taiteen merkitystä terveyden edistämisessä.

Taideyliopiston tutkijatohtori *Taru Koivisto* vahvisti Kauhasen kertomaa: kulttuurihyvinvointitoiminnalla tarkoitetaan taide- ja kulttuuriperusteista toimintaa, jonka tavoitteena on edistää yksilön tai yhteisöjen terveyttä ja kokonaisvaltaista hyvinvointia. Toiminnalla on aina hyvinvointitavoite tai -palvelulupaus. Konkreettisina esimerkkeinä Koivisto kertoi, miten taide ja kulttuuri vahvistavat hyvinvoinnin näkökulmasta vuorovaikutustaitoja, tukevat yhteisöllisyyttä ja parantavat minäkuva. Terveysten vaikuttamisen alueilla taide auttaa sairauksien ehkäisyssä, hoidossa, kuntoutuksessa ja terveyden edistämisessä. Kulttuurihyvinvointia arvioidessa yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteluun tulevat vaikutukset syrjäytymisen ehkäisyyn ja aktiiviseen kansalaisuuteen sekä yhteisöllisyyden ja turvallisuuden tunteeseen. Kulttuurihyvinvointitoimintaa yhteiskehitettäessä on hyvä keskittyä erityisesti koettuun hyvinvointiin, henkilökohtaiseen taidesuhteeseen ja säännölliseen toimintaan, yhteistoiminnallisuuteen ja hyvinvointiajatteluun.

Lahden kaupungin kulttuuriasiainpäälikkö *Matti Karhos* käsitteli teemaa kahdesta näkökulmasta. Kulttuuristen oikeuksien toteutuminen ja melko tuore kuntien kulttuuri toimintalaki tarjoavat näkökulmat kulttuurihyvinvointitoiminnan perustelemiseksi ja edistämiseksi. YK:n ihmisoikeuksien julistus, Suomen perustuslaki ja muut ihmisoikeussopimukset takaavat ihmisille oikeuden osallistua taiteisiin ja kulttuuriin sekä itsensä ilmaisuun vapaasti. Vuonna 2019 voimaan tullut laki kuntien kulttuuri toiminnasta asettaa kunnille tehtäväksi taiteen ja kulttuurin edistämisen osana asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä.

Kokemusasiantuntija-kehittäjäasiakas *Katariina Valkonen* Päijät-Hämeen hyvinvointialueelta tarjosi osallistujille kokemusperäistä tietoa taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista. Valkosella on kokemusta erityisesti voimaannuttavasta valokuvauksesta sekä kirjoittamisesta. Hän kertoi voimaannuttavan valokuvauksen antaneen hänelle keinon tarkastella itseään ulkopuolelta, helpottaneen tunteiden ilmaisua sekä toimineen itsetunnon ja itsensä hyväksymisen parantajana. Lisäksi Valkonen totesi, että kirjoittaminen on auttanut jäsentämään muistoja oikeisiin kohtiin elämässä, tarjonut keinon päästää irti menneisyydestä, helpottanut mielenhallintaa ja auttanut trauman, menneisyyden ja pahanolon käsittelyssä.

Ilmiön ymmärtäminen tiedon pohjalta

Seuraavaksi siirryimme ymmärtämään ilmiötä *Learning Café* -menetelmän avulla toteutetussa työpajassa. Kaikki osallistujat kiersivät neljässä pöydässä, joiden aiheina olivat: kokemus, osaaminen ja yhteistyö, kontekstit sekä rakenteet. Pöytien puheenjohtajina toimivat ilmiöpöydän suunnitteluryhmän taidetaustaiset jäsenet, ja heidän työskentelypareikseen kutsuimme jokaiseen pöytään päijät-hämläläisen taiteilijan taideasiantuntijan roolissa.

Kokemus-pöydässä tarkastelimme ilmiötä Painovoima ry:n kulttuurihyvinvoinnin asiantuntija *Taina de Carvalhon* johdolla. Kehystimme tämän pöydän keskustelua ajatuksella siitä, että jokaisella on oikeus kokea taidetta ja kulttuuria, mutta kokemus on aina yksilöllinen ja arvokas. Määrittelimme,

että kulttuurihyvinvoinnilla tarkoitetaan taiteen vaikutuksia hyvinvoinnille, terveydelle ja osallisuudelle. Vaikutuksia voivat olla esimerkiksi stressin lasku, yhteisöllisyys, tunteiden ja asioiden käsittely, kivun kokemus, oppiminen tai ihan vaan parempi fiilis, kun kotimatalla näkee teoksen ja kuulokeista kuuluu lempimusiikki. Pöydän keskusteluissa korostuivat yksilön kokemukset, sekä merkitysten uniikkisuus ja arvokkuus. Totesimme taiteen tuottamien kokemusten olevan keskeinen osa ihmisten elämää ja tarjoavan monipuolisia mahdollisuuksia löytää merkityksiä elämään. Tässä pöydässä taideasiantuntijana oli mukana maakuntataiteilija *Hannu Kella*.

Kontekstit-pöydässä perehdyimme, millaisiin eri yhteyksiin taide asettuu. Pöydän puheenjohtajana toimi Kauno ry:n puheenjohtaja *Elli Ikonen*. Totesimme, että taide asettuu aina johonkin kontekstiin eli yhteyteen, eikä taiteen tekeminen, tekemiseen osallistuminen, kokeminen tai tulkinta koskaan tapahdu tyhjiössä. Taiteen konteksteja ovat esimerkiksi aika, paikka, tilanne, jokin ilmiö tai sosiaalinen konteksti, ja ne vaikuttavat siihen, millaisia merkityksiä liitämme taiteeseen. Toisaalta taide sävyttää kokemuksiamme ja ajatuksiamme kontekstista. Kontekstipöydän keskustelussa nostimme keskiöön eri kontekstien tunnistamisen ja ymmärtämisen, kontekstitaiteen sekä mm. sen, onko taide mahdollista kaikille nykyisin toimintatavoin. Taideasiantuntijana pöydän keskusteluun osallistui maakuntataiteilija *Laura Mellanen*.

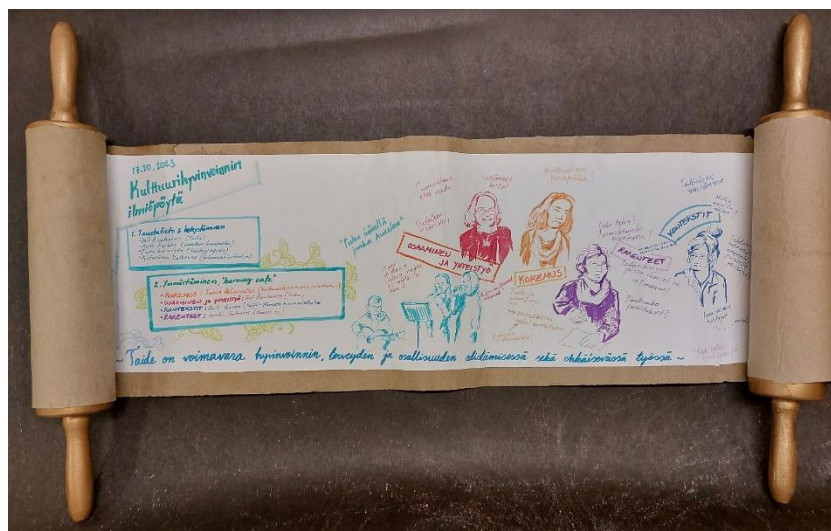
Osaamisen ja yhteistyön teemaan meitä johdatteli Taiteen edistämiskeskuksen taideasiantuntija *Heli Kauhanen*. Keskustelimme pöydässä siitä, miten kulttuurihyvinvoinnin perusta on ammatillais-taiteilijoiden osaamisessa. Pikkulasten, mielenterveyskuntoutujien tai työyhteisöjen kanssa tarvitaan erilaisia taitoja. Mitä kohdennetumpaa ja vaikuttavampaa toiminnan halutaan olevan, sitä enemmän tarvitaan toteuttajien välistä yhteistyötä ja yhteistä osaamista. Lisäksi mukaan tarvitaan kehittäjiä, viestijöitä, tutkijoita ja koordinaattoreita. Pöydässä tunnistimme, että tässä ajassa on tarve kohtaamiselle ja yhteistyö tapahtuu verkostoissa. Osaaminen kehittyy, kun opimme toisiltamme, eikä jokaisen tarvitse osata kaikkea. Pöydässä taideasiantuntijana toimi teatteri-ilmaisun ohjaaja *Auli Wallenius*.

Rakenteita tarkastelimme Kauno ry:n toiminnanjohtaja *Janika Salosen* johdolla. Puhuimme siitä, miten taiteen ja kulttuurihyvinvoinnin rakenteet muodostuvat eri toimijoista ja/tai näiden yhteisestä toiminnasta. Yhteisiin rakenteisiin vaikuttavat muun muassa toimijakenttien omat toiminnan puitteet, rahoituksen elementit ja ehdot ja toimijoihin kohdistuva ohjaus, kuten kunnan strategia tai taidepolitiikka sekä näiden mukainen resurssiohjaus. Keskeistä rakennepöydän keskustelussa oli kysymys siitä, kuinka rakenteet ja taitelijat löytävät toisensa, kuinka ihmiset löytävät taitelijat sekä millaiset rakenteet yhdistävät taitelijat ja ihmiset. Taideasiantuntijana rakenteita tarkastelevassa pöydässä toimi kuvataiteilija *Kirsi Karppinen*.

Ilmiön ymmärtämisen vaiheen loppupuolella keskityimme hetkeksi kulttuurihyvinvointitoimintaan, kun kuulumme *Kaarisillan* toisen asteen muusikko-opiskelijoiden esittämänä kappaleen ”Puhu äänellä, jonka kuulen” yhdessä opettajansa *Vesa Koskimaan* kanssa. Esityksellään he viittasivat, ja halusivat samalla muistuttaa, saavutettavuuden, esteettömyyden ja yhteiskuntaan osallistumismahdollisuuksien merkityksestä. Kaarisilta on Lahdessa erityistä tukea tarvitsevien taide-, toiminta- ja koulutuskeskus, jossa kulttuuri, taide ja luovuus ovat vahvasti läsnä arjessa.

Tiedosta toimintaa

Ilmiöpöydän tiedosta toimintaa -vaiheen järjestimme *paneelikeskusteluna*, johon osallistujia johdattelivat *Saila Juntunen* ja *Susanna Leimio*. Paneelikeskusteluun osallistuivat työpajapöytien puheenjohtajat sekä ilmiöpöydän osallistujia ja taideasiantuntijoita. Kuvataiteilija *Kirsi Karppinen* dokumentoi keskustelun visuaaliseen kiteytykseen ”Kultaiset kaulimet”.



4.6.3 Tulokset ja jatkotoimet

Taideasiantuntija *Heli Kauhanen* tiivistä ilmiöpöydän keskeiset havainnot viideksi teesiksi:

1. Taiteeseen suhtaudutaan etäisesti, ulkoistettuna ja ulkoisena asiana. Toisaalta taide ja kulttuuri ovat luontaisesti läsnä sekä arjessa että ympäristöissä. Taiteella ja kulttuurilla on todennettuja hyvinvointivaikutuksia ja niiden merkitys elämänlaadulle alkaa olla jo itsestään selvää. Taide tai kulttuurinen kokemus voi olla kulttuurinen turvapaikka, voimavaran mahdollistaja ja se voi olla myös keino purkaa eriarvoisuutta. Taiteellisella toiminnalla ei kuitenkaan aina tavoitella hyvinvointivaikutuksia, mutta taiteen mahdollistaman prosessin äärellä voidaan keskustella vaikeistakin asioista. Taiteen luomat kokemukset ovat olennainen osa ihmisten elämää ja niitä tarvitaan osana merkityksellistä arkea.
2. Taiteen kentän näkökulmasta kulttuurihyvinvointia ei voi syntyä, jos taiteen toimialalla ei ole resursseja tai tahtoa sitä tuottaa. Taiteen toimialaa ohjaavat myös muut kuin yllä mainitut tavoitteet, kuten luova kasvu ja taiteen itseisarvoon liittyvät tekijät tai työllisyystavoitteet. Taiteen arvoon liittyviä tulkintoja tulisi tehdä monialaisesti yhdessä ja kulttuurihyvinvointia tulisi hahmottaa systeemisesti.
3. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus on yksi kulttuurihyvinvoinnin lähtökohtia. Alueella tulisi huomioida erityisesti esteettömyys, laaja-alainen saavutettavuus ja palvelujen saatavuus ja mahdollistaminen myös heille, jotka eivät syystä tai toisesta pääse taiteen ja kulttuurin äärelle. Taidesuhteen vahvistaminen olisi olennaista kaikkien asukkaiden kohdalla, sillä taiteen merkityksenanto rakentuu vastaanottajan ja taiteen välille, henkilökohtaisen kokemuksen kautta.
4. Kulttuurihyvinvointitoimintaa ja -rakenteita tulee kehittää Päijät-Hämeessä tasavertaisessa kumppanuudessa kaikkien toimijoiden kesken. Päästäksemme eteenpäin meidän tulee arvoistaa kunkin tahon osaamista, vahvistaa yhteistyötä ja -toimintaa, oppia toisiltamme sekä asettaa tavoitteita.

5. Hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen kuuluu sekä kuntien kulttuuritoiminnan kuin myös hyvinvointialueiden tehtäviin. Kulttuurihyvinvoinnin toimiala voi toimia tässä luontaisena välittäjänä. *Rakenteiden hahmottaminen* mahdollistuu, kun tieto kulttuurihyvinvoinnista erityisalana vahvistuu; se on yhdyspintatyötä, jossa yhteistyöstä ja tehtävistä sovitaan taiteen toimialan, muiden sektoreiden ja organisaatioiden välillä. Tehtävät määrittyvät suhteessa tavoitteisiin. Tällä hetkellä rakenteet hahmottuvat rahan, rajojen, yhteistyön, tiedon ja vaikuttavuuden kautta. Konkreettiset rakenteet ja yhteistyömallit ovat vielä hahmottomia tai vasta hahmottumassa olevia.

Mitä ilmiöpöydän jälkeen tapahtui?

Ilmiöpöydän jälkeen sovimme suunnittelutyöryhmän kanssa, että järjestämme yhdessä ilmiöpöytiä kulttuurihyvinvoinnin teeman ympäriltä myös tulevaisuudessa. Eri tahot kutsuvat pöytiä kokoon omista tulokulmistaan. Lisäksi sovimme, että viemme Päijät-Hämeen kulttuurin suunta 2030-ohjelman tilannekatsauksen Hyvinvointialueen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnan käsittelyyn. Käsitlemme myös maakunnallisen kulttuurihyvinvoinnin yhdyspinnan tilannetta yhdyspintaneuvottelukunnassa keväällä 2024. Totesimme myös jatkavamme Kaikukortin käyttöönoton valmistelua Päijät-Hämeessä. Kaikukortin käyttöönotosta on jätetty valtuustoaloite Hyvinvointialueelle, jonka pohjalta valmistelu on aloitettu.

Ilmiöpöytää käsiteltiin Radio Voimassa heti ilmiöpöytää seuraavana päivänä. Projektisuunnittelija *Essi Lipponen* ja *Joonas Pokkinen* kävivät Minni Salmisen vieraina keskustelemassa pöydän anista radion iltapäivälähetyksessä. Podcast haastattelusta on toistaiseksi kuultavissa [Etelä-Suomen Sanomien verkkosivuilla](#).

Artikkelia kirjoittaessa Päijät-Hämeen kulttuurin suunta 2030-ohjelman tilannekatsaus on esitelty Hyvinvointialueen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnalle. Kulttuurihyvinvoinnin yhdyspintaa on käsitelty kuntien kulttuurivastaavien verkostossa ja valmistelemme yhdessä hyvinvointialueen ja maakuntaliiton kanssa asian käsittelyä Hyvinvointialueen yhdyspintaneuvottelukunnassa.

5 Ilmiöpöytätyöskentelyn arviointi

5.1 Miten lautakuntien jäsenet arvioivat hyötyjä

Päijät-Hämeen hyvinvointialueen asiakas- ja osallisuuslautakunnalle, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnalle sekä turvallisuuden ja varautumisen lautakunnalle toteutettiin kysely toimielinten ensimmäisen vuoden toiminnassa sekä ilmiöpöytätilaisuuksien toteutuksesta. Kysely lähetettiin kaikille kolmen hyvinvointialueen lautakunnan varsinaiselle jäsenelle ja varajäsenelle. Vuoden 2023 lopulla laadittuun kyselyyn vastasi yhteensä 17 lautakuntien jäsentä ja varajäsentä. Vastaaajien mukaan tilaisuudet olivat hyvin valmisteltuja ja toteutettuja. Muutama kyselyyn vastanneista ei kokenut tilaisuuksia lainkaan hyödyllisinä.

Kyselyn perusteella voidaan todeta ilmiöpöytätilaisuuksien lisänneen osallistujien ymmärrystä käsitellyistä ilmiöstä. Lautakuntien kyselyyn vastanneet jäsenet ja varajäsenet arvioivat, että kaikki toteutetut ilmiöpöytätilaisuudet lisäsivät melko paljon ymmärrystä käsitellyistä ilmiöstä. Lautakuntien jäseniltä tiedusteltiin lisäksi, kuinka paljon osallistuminen ilmiöpöytiin on lisännyt mahdollisuuksia toimia ilmiöön liittyen. Kaikki toteutetut ilmiöpöydät saivat lähes saman keskiarvotuloksen. Vastaaajien mielestä ilmiöpöydät ovat lisänneet jonkin verran mahdollisuuksia toimia ilmiöön liittyen.

Tavoitteenamme oli hyödyntää ilmiöpöytätilaisuuksissa erilaisia työskentelytapoja asioiden monipuolisen tarkastelun ja jokaisen osallistujan kuulluksi tulemisen varmistamiseksi. Kyselyn tulosten

mukaan erilaisia työskentelymuotoja tulee kokeilla myös jatkossa. Vastauksissa korostettiin lisäksi työpajan vetäjän roolia, jotta tämä ei johdattele keskustelua tilaisuuksissa liian voimakkaasti. Toteutetut ilmiöpöytätilaisuudet lisäsivät osallistujien ymmärrystä käsitelystä teemasta, toivat uusia näkökulmia ajatteluun sekä vahvistivat ja muuttivat vallinneita näkemyksiä.

5.2 Ilmiöpöytiin osallistuneiden arvio toteutuksista ja hyödyistä

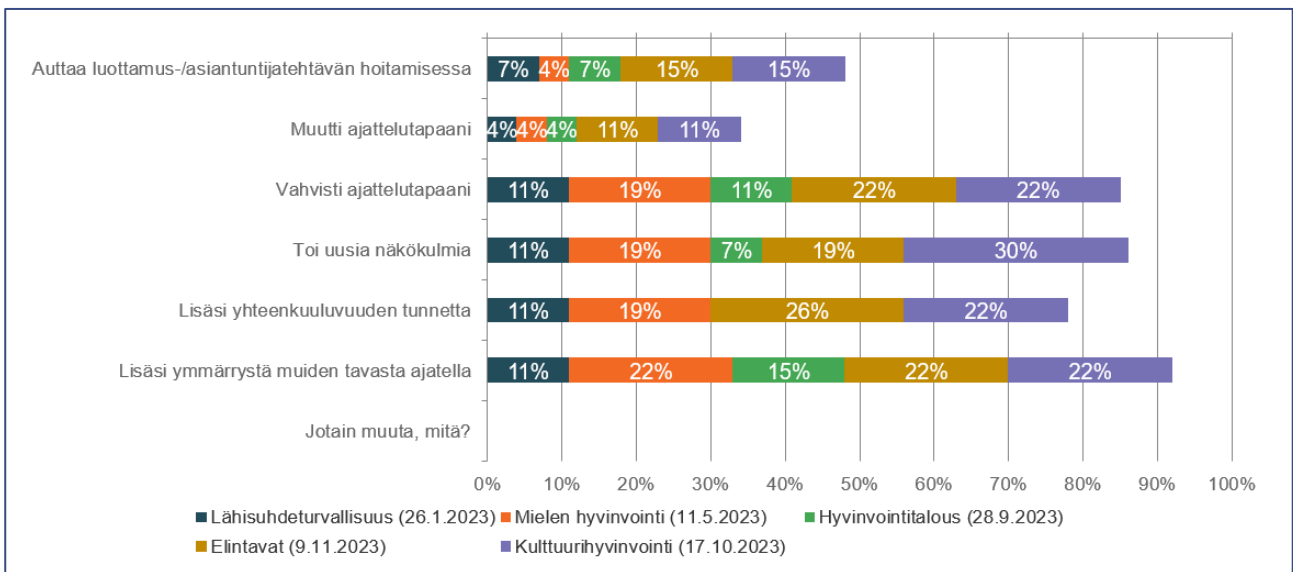
Kysyimme myös kuuteen eri ilmiöpöytään osallistuneilta ammattilais- ja asiantuntijajäseniltä heidän näkemyksiään toteutuksesta ja hyödyistä. Kyselyyn vastasi yhteensä 28 osallistujaa sosiaali- ja terveyspalvelujen julkisesta organisaatiosta, kunnista, koulutusorganisaatiosta sekä järjestöistä, seurakunnasta tai muusta kolmannen sektorin toimijasta. Heistä 14 % osallistui ilmiöpöytään 26.1. ja/tai 28.9.2023, joista ensin mainitussa käsiteltiin lähisuhdeturvallisuuden heikentymistä ja jälkimmäisessä hyvinvointitalouden valintojen erilaisia vaikutuksia ihmisiin. Vastaajista lähes kolmasosa (29 %) osallistui ilmiöpöytiin, joissa ilmiönä tarkasteltiin lasten ja nuorten mielen hyvinvoinnin kokeuksella olemista (11.5.2023) sekä sitä, että terveyttä ja hyvinvointia edistävät valinnat eivät ole kaikille helppoja ja mahdollisia (9.11.2023). Vastaajista viidennes (21 %) kertoi osallistuneensa osallisuuslautakunnalle suunnattuun ilmiöpöytään 21.9., jossa aiheena oli: ”haavoittuvassa asemassa olevat nuoret aikuiset ja työikäiset eivät tule nähdäksi ja kuulluksi”. Yli kolmannes (32 %) vastaajista osallistui kulttuurihyvinvoinnin ilmiöpöydän ”taide on voimavara hyvinvoinnin, terveyden ja osallisuuden edistämisessä sekä ehkäisevässä työssä” ilmiön käsittelyyn.

Kysyimme vastaajilta heidän arvioitaan (asteikolla 1-5, jossa 1=ei lainkaan ja 5 = erittäin paljon) siitä, kuinka paljon osallistuminen ilmiöpöytään lisäsi vastaajan *tietoa ilmiöstä*. Vastausten keskiarvo oli 2,7. Vähiten tietoa lisäsi lähisuhdeturvallisuutta käsitellyt ilmiöpöytä (keskiarvo 1,5) ja eniten (3,7) kulttuurihyvinvoinnin ilmiöpöytä. Toisena kysyimme arviota siitä, kuinka paljon osallistuminen ilmiöpöytään lisäsi vastaajan *ymmärrystä ilmiöstä*. Arviointiasteikko oli tässäkin 1–5. Vastausten keskiarvo oli tässäkin 2,7. Eniten ymmärrystä lisäsi vastaajien mukaan lähisuhdeturvallisuutta käsitellyt ilmiöpöytä (keskiarvo 3,0) ja vähiten osallisuutta käsitellyt ilmiöpöytä (keskiarvo 2,4). Muiden vastausten keskiarvot asettuivat vaihteluvälille 2,5–2,9. Kolmas kysymys pyysi vastaajia arvioimaan, kuinka paljon osallistuminen ilmiöpöytään lisäsi *mahdollisuuksia toimia* ilmiöön liittyen. Kyselyyn vastanneiden mukaan ilmiöpöydät lisäsivät jonkin verran mahdollisuuksia toimia (keskiarvo 2,8). Eniten toimintamahdollisuuksia avasi osallisuuden ilmiöpöytä (keskiarvo 3,4) ja vähiten lähisuhdeväkivaltaan liittyvä ilmiöpöytä (keskiarvo 2,4). Mielen hyvinvoinnin, hyvinvointitalouden ja elintapojen ilmiöpöytien keskiarvot olivat kaikissa 2,8 ja kulttuurihyvinvoinnissa 2,9.

Pyysimme osallistujia myös arvioimaan ilmiöpöydissä käytettyjä menetelmiä ja sitä, tuottivatko ne tietoa, lisäsivätkö ne ymmärrystä, vahvistivatko ne toimintaa vai lisäsivätkö ne osallisuutta. Kehysitimme ilmiöitä menetelmällisesti akvaariotyöskentelyyn, asiantuntijapuheenvuorojen, paneelien ja dialogiparien avulla. Ymmärsimme ilmiötä akvaariotyöskentelyyn, learning cafén ja tarinateatterin keinoin. Tiedosta toimintaa -vaiheessa hyödynsimme menetelminä paneelia, fasilitoitua yhteiskeskustelua, dialogia, Minä lupaan -post-it-lappuja, tulevaisuuden muistelua sekä puheenjohtajapaneelia. Ilmiön kehystämisen menetelmistä eniten tietoa tuottivat (54 %), ymmärrystä lisäsivät (57 %), toimintaa vahvistivat (21 %) ja osallisuutta lisäsivät (14 %) vastaajien mukaan asiantuntijapuheenvuorot. Ilmiön ymmärtämisen vaiheen menetelmistä eniten tietoa tuotti (29 %), ymmärrystä lisäsi (57 %), toimintaa vahvisti (18 %) ja osallisuutta lisäsi (43 %) learning café -menetelmä. Tiedosta toimintaa -vaiheen menetelmistä eniten tietoa tuottivat Kurosen grilli -paneeli, fasilitoitu yhteiskeskustelu ja puheenjohtajien paneeli, jotka saivat kukin 7 % vastanneiden äänistä. Eniten ymmärrystä lisäsi puheenjohtajien paneeli (29 %), eniten toimintaa vahvistivat Kurosen grilli -paneeli ja Minä lupaan -post-it-laput (11 %) ja eniten osallisuutta lisäsivät dialogit (18 %). Vastaajat pitivät toimivimpina menetelminä ilmiön kehystämisen vaiheessa paneeleja ja dialogipareja (keskiarvo 2,4), ilmiön ymmärtämisen vaiheessa tarinateatteria (keskiarvo 3,2) ja tiedosta toimintaa -vaiheessa Minä lupaan -post-it-lappu-työskentelyä (keskiarvo 4,0).

Lopuksi kysyimme vielä osallistujilta, miten he arvioivat ilmiöpöytien vaikuttaneen omaan toimintaansa. Vastausten perusteella ilmiöpöydät muuttivat osallistujien ajattelutapaa (keskiarvo 4,1) ja

auttavat luottamus-/asiantuntijatehtävän hoitamisessa (keskiarvo 4,1). Lähisuhdeturvallisuutta käsitellyt ilmiöpöytä vahvasti osallistujien ajattelutapaa tai toi siihen uusia näkökulmia sekä lisäsi yhteenkuuluvuuden tunnetta. Mielen hyvinvoinnin ilmiöpöytä lisäsi erityisesti ymmärrystä muiden tavoista ajatella asiaa. Hyvinvointitalouden ja osallisuuden ilmiöpöydät lisäsivät ennen kaikkea yhteenkuuluvuuden tunnetta. Elintapojen ja kulttuurihyvinvoinnin ilmiöpöydät tarjosivat eniten tukea luottamus-/asiantuntijatehtävän hoitamiseen, ajattelutavan vahvistamiseen ja muutokseen. Eniten uusia näkökulmia kyselyyn vastanneille tarjosi kulttuurihyvinvoinnin ilmiöpöytätyöskentely, ja yhteenkuuluvuuden tunnetta lisäsi parhaiten elintapojen ilmiöpöytä. Ymmärrystä muiden tavasta ajatella lisäsivät mielenhyvinvoinnin, elintapojen ja kulttuurihyvinvoinnin ilmiöpöydät. Tähän kysymykseen vastasi yhteensä 27 tilaisuuteen osallistunutta, ja yksi vastaaja saattoi antaa näkemyksensä useampaan kohtaan. Jokainen vastaaja osallistui tyypillisesti vain yhteen ilmiöpöytään.



Kuva 5: Miten ilmiöpöydät vaikuttivat omaan toimintaasi?

6 Yhteenveto ja jatkotoimet

Toteutimme vuonna 2023 yhteensä seitsemän ilmiöpöytää, joista kuuden toteutuksesta ja arvioinnista kerroimme tässä julkaisussa.

Ilmiöpöytätyöskentely eri teemojen äärellä johdatti lautakuntien jäsenet ja laajan asiantuntijajoukon monipuolisen tiedon äärelle kuultujen alustusten ja käytyjen dialogien keinoin. Toisten kuunteleminen ja omien näkemysten esittäminen luottamuksellisessa ilmapiirissä mahdollisti sukeltamisen syvemmän yhteisen ymmärryksen maailmaan, lähemmäksi näkyvien ja tunnistettujen ilmiöiden juurisyytä ja taustatekijöitä sekä kohti mahdollisia syitä ja selityksiä, joita osallistujat tunnistivat kukin omasta näkökulmastaan. Ilmiöpöytätyöskentelyn ydin on monitoimijaisessa vuoropuhelussa ja jaetussa asiantuntijuudessa.

Paitsi osallistujilleen, ilmiöpöydät olivat antoisia myös meille järjestäjille. Opimme tunnistamaan ilmiöitä, ja sanoittamaan ja perustelevaan niitä ymmärrettäviksi. Kehityimme yhdessä tilaisuuksien järjestäjinä ja rohkaistuimme myös kokeilemaan monia eri menetelmiä, joista kaikki eivät olleet yhtä toimivia kuin toiset. Yleisesti voisi sanoa, että yksinkertainen ja konkreettinen oli lopulta kauimpana kuin monikerroksinen ja kompleksinen: asiantuntijapuheenvuoroista saatiin enemmän irti kuin abstraktista tulevaisuuden muistelusta tai paikoin raskaasta akvaariotyöskentelystä. Toisaalta arviointiin vaikuttivat myös se, oliko arvioinnin tehnyt vastaaja ollut mukana vain yhdessä vai useammassa ilmiöpöydässä.

Ilmiöpöydät kokosivat ihmisiä yhteen keskustelemaan sellaisten asioiden äärelle, jotka koettiin tärkeiksi ja merkitykselliseksi. Oli ilo huomata, miten osallistujat vapautuivat, rohkaistuivat ja ottautuivat aitoon dialogiin toisten kanssa. Oli myös ilo huomata, että vaikka ilmiöpöydistä seuranneet toimet jäivät ohkaisiksi, muodostui yhteisestä ymmärryksestä jotakin sellaista, minkä uskomme kantavan tulevaisuuteen. Jaettu asiantuntijuus ja yhteinen tahtotila rakentavat verkostoja, suuntaavat tekemistä kohti vaikuttavampaa yhteistä työtä sekä tulevaisuutta ja päijäthämäläisten arkea kohti jotakin parempaa.

Jatkamme ilmiöpöytämenetelmän kehittämistyötä sekä ilmiöpöytätyöskentelyä vuonna 2024.